

Računovodstvene prijave u prodaji i tehnike njihovog otkrivanja

Cvjetković, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:379695>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

Anita Cvjetković

Računovodstvene prijevare u prodaji i tehnike njihova otkrivanja

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

Računovodstvene prijevare u prodaji i tehnike njihova otkrivanja

Diplomski rad

Cvjetković Anita

JMBAG: 03030444062

Studijski smjer: Financijski menadžment

Kolegij: Forenzično računovodstvo

Mentor: prof.dr.sc. Robert Zenzerović

Pula, 2019

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Općenito o prijevarama	3
2.1. Pojam i obilježja prijevara	3
2.2. Povijest prijevara	6
2.3. Statistički podaci o prijevarama i stanje u Republici Hrvatskoj	8
3. Forenzično računovodstvo i njegov razvoj	17
4. Pravna regulativa i pravne norme u borbi protiv prijevara	20
5. Institucije i organizacije za borbu protiv prijevara u RH	23
6. Manipulacije u financijskim izvještajima povezane s prodajom/prihodima	29
6.1. Lažno povećanje prihoda ili drugih aktivnosti povratnom trgovinom bez promjene dobiti	30
6.2. Lažno povećanje prihoda radi povećanja dobiti ili skrivanje gubitaka	32
6.3. Lažno smanjenje prihoda radi smanjenja dobiti	36
7. Vanjski upozoravajući znakovi na prijevare povezane s prodajom	39
8. Mjere protiv prijevara u praksi	44
9. Tehnike otkrivanja prijevara	49
10. Osnovna shema velikih računovodstvenih financijskih prijevara	54
11. Zaključak	64
Literatura	67
Popis slika	69
Sažetak/Summar	70

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, Anita Cvjetković, kandidat za magistra poslovne ekonomije, izjavljujem da je diplomski rad „Računovodstvene prijave u prodaji i tehnike njihova otkrivanja“, pod mentorstvom Prof.dr.sc. Roberta Zenzerovića, rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 2019.

1. Uvod

Slučajevi prijevarena pojavljuju se još iz vremena prije nove ere, a s vremenom su postale ozbiljan problem te su nažalost sve češće. Počinjene prijevare odražavaju se na gospodarski sektor odnosno predstavljaju problem za poslovanje, državu i investitore. Računovodstvene prijevare su također zastupljene u velikom dijelu te rezultiraju gubicima u poslovanju i donose negativne posljedice za sve koji u prijevarama sudjeluju. Prijevarena u računovodstvu se odnosi na namjernu radnju od strane osobe kojoj je cilj postići određenu korist. Odnosi se na lažiranje financijskih izvještaja, zloupotreba imovine ili zavaravanje investitora. Cilj počinjenja prijevarena nije samo povećanje dobiti poduzeća te smanjivanje gubitaka nego i uljepšavanje odnosno prikazivanje bolje slike poslovanja poduzeća. Revizori imaju veliku i važnu ulogu u sprječavanju i otkrivanju prijevarena, ali u tim procesima moraju sudjelovati sve institucije Republike Hrvatske te se također zahtjeva suradnja s institucijama koje se bave sprječavanjem financijskih prijevarena.

Predmet ovog diplomskog rada je obrada teme računovodstvene prijevarena u prodaji i tehnike njihova otkrivanja. Odnosi se na prijevare i njihova obilježja općenito u Republici Hrvatskoj te na globalnoj razini. Cilj i svrha ovog diplomskog rada je upoznati se detaljnije s prijevarama u računovodstvu, od onih najstarijih sve do danas, onih najpoznatijih slučajeva čije se sheme i danas koriste. Također svrha rada je raspoznati vrste prijevarena te sudionike u prijevarama. U radu se opisuju institucije koje su odgovorne za sprječavanje i otkrivanje prijevarena. Cilj je obratiti pozornost na ulogu i važnost forenzičnog računovođe u prijevarama unutar poduzeća.

Diplomski rad se sastoji od jedanaest poglavlja od kojih se prva tri odnosi na uvodni dio te upoznavanje s pojmovima prijevarena i forenzičnog računovodstva te njegova razvoja kao i statističkih podataka o prijevarama u Republici Hrvatskoj. Četvrto poglavlje se odnosi na pravnu regulativu i pravne norme koje se koriste u borbi protiv prijevarena. U sljedećem poglavlju opisane su nadležne institucije i organizacije u Hrvatskoj za borbu protiv prijevarena. Šestim poglavljem je opisana bit ovog rada, a to su manipulacije u financijskim izvještajima povezane s prodajom odnosno prihodima. Zatim su u radu opisani vanjski upozoravajući znakovi na prijevare koje su povezane s prodajom. Osmo

poglavlje ovog rada opisuje mjere protiv prijevара u praksi. Tehnike otkrivanja prijevара su opisane u devetom poglavlju, a s procesom otkrivanja se započinje čim je nastala sumnja na prijevара. Cilj je tehnikama utvrditi postojanje prijevара bez obzira da li ona utječe na prikaz financijskog stanja poduzeća u njihovim izvještajima. Osnovna shema veliki računovodstvenih prijevара opisana je u predzadnjem poglavlju te se odnosi na činjenicu da iza jedne prijevара dolazi i druga kojoj je cilj prekriti prvu počinjenu. Posljednje poglavlje je zaključni dio ovog napisanog diplomskog rada te ukratko navođenje sažete koncepcije rada.

2. Općenito o prijevarama

Prijevare s vremenom postaju globalan problem u svim sferama pa tako i u računovodstvu. Nastanak prijevara u financijskim izvještajima predstavlja problem prvenstveno za poduzeće i njegovo poslovanje te onda i za investitore i državu. Riječ je o namještanju financijskih izvještaja odnosno bilance, računa dobiti i gubitka te izvještaja o novčanom toku tako da se prikazuje lažna povećana dobit.

2.1. Pojam i obilježje prijevara

Prijevarama u računovodstvu obilježava namjernu radnju od strane osoba u poduzeću s ciljem ostvarivanja određene koristi. Računovodstvena prijevarama sastoji se od krivotvorenja odnosno namještanja poslovnih knjiga, zavaravanja investitora ili zloupotrebe imovine. Postoji više načina prijevarama ovisno o počiniteljima odnosno prijevarama od strane pojedinca koja se odnosi na pronevjeru te od strane korporacije gdje se radi o prijevarama u financijskim izvještajima te je u tom smislu nanesena šteta. Prijevare se klasificiraju pod kategorijom zloupotrebe imovine koja se odnosi na nanošenje štete od strane zaposlenika u obliku krađe novca ili zaliha te prijevare povezane s plaćama. Druga kategorija prijevarama su lažirani financijski izvještaji koje provodi menadžment.

Prijevare i način njihova provođenja nije uvijek i svugdje isti te se tako razlikuju u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europi. Način njihove provedbe i vrsta prijevarama ovisi dijelom i o okruženju u kojem se prijevare čine. Razlika se odnosi na smjerove, odrednice i obuhvat prijevarama u financijskim izvještajima. Primjerice, menadžerske manipulacije značajnije su i učestalije na tržištu SAD-a te se takve prijevare provode kako bi se prevarili investitori. S druge strane u Europi su zastupljene prijevare u financijskim izvještajima kojima se nastoji ugoditi dioničarima koji kontroliraju te također prouzročiti štetu onim dioničarima koji imaju manji dio.

Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo su područja istraživanja koja su zadužena za promatranje i djelovanje kada su u pitanju prijevare u gospodarskom poslovanju, odnosno cilj im je što prije ih otkriti ili unaprijed spriječiti. Slučajevi počinjenja prijevarama su nažalost sve češći te ih stoga ne treba zanemarivati. One se

odražavaju kroz prijevorno financijsko izvještavanje, korupciju ili čak prisvajanje imovine na protupravan način. Cilj takvih prijevora je da se prezentira bolja slika odnosno vrijednost poduzeća kako bi se investitori privukli ili da se ostvare bolji uvjeti zaduživanja poduzeća. Također, prikazivanje manje profitabilnosti poduzeća u financijskim izvještajima je prijevara u kojoj forenzično računovodstvo ima ovlasti za djelovanje, jer se time dobiva dojam manje porezne osnovice poreza na dobit što vodi manjoj vrijednosti dionica i samim time njihov lakši otkup.

„Prijevora u financijskim izvještajima može uključivati ove sheme:

- Krivotvorenje, izmjenu ili manipuliranje značajnih financijskih zapisa, popratnih dokumenata ili poslovnih transakcija
- Značajne namjerne propuste ili krivo prikazivanje događaja, transakcija, računa ili drugih važnih informacija na temelju koji se pripremaju financijski izvještaji
- Namjerna kriva primjena računovodstvenih načela, politika i postupaka korištenja za mjerenje, priznavanje, izvješćivanje i objavljivanje ekonomskih događaja i poslovnih transakcija
- Namjerno ispuštanje objava ili prezentiranje neadekvatnih objava glede računovodstvenih načela i politika uz povezane financijske iznose.“¹

Financijske prijevare započinju malim, a kasnije prerastaju u velike prijevare te njihovi počinitelji mogu biti sasvim obični građani koji su važni članovi zajednice, obrazovani i uspješni. Sve započinje pogrešnim prikazivanjem ostvarene zarade u tromjesečnim financijskim izvještajima što i nije toliko značajno kada bi ostalo samo na tome. U većini prijevora dolazi do razvoja situacije, odnosno sada već i značajnijih lažnih prikazivanja godišnjih financijskih izvještaja. Rezultat financijskih prijevora ogleda se u brojnim štetama koje se odnose na narušavanje kvalitete i povjerenja u financijsko izvještavanje kao i povjerenje u tržište kapitala i pouzdanost financijskih informacija. Također, dolazi do ugrožavanja poštenja i objektivnosti revizijske profesije i samih revizora, ako su oni uključeni u prijevaru. Prijevare dovode do smanjene učinkovitosti tržišta kapitala, negativno utječu na ekonomski rast, može biti uzrok stečaja određene kompanije koja je

¹ Z. Rezaee, R.Riley, Prijevora u financijskim izvještajima-sprječavanje i otkrivanje, Zagreb, MATE, 2010, str.7

uključena u prijevare. Onaj kome financijska prijevare može nanijeti štetu, a nije najmanje važan su pojedinci kojima karijera može završiti otkrivanjem i dokazivanjem krivnje za prijevare, a tu se obično pronalaze direktori ili revizori kojima se može zabraniti rad u svojoj profesiji.

Udruženje ovlaštenih ispitivača prijevare, engl. Association of Certified Fraud Examiners (u daljnjem tekstu ACFE) u svom izvještaju 2018. godine objavilo je podatke o načinima otkrivanja prijevare, ulogama revizijskog odbora, internih i eksternih revizora u procesu otkrivanja prijevare u financijskim izvještajima. Spomenuti izvještaj naglašava koliko je stvarno potrebna revizorska kontrola te se ističe veća potreba iznenadnih revizija od strane eksternih revizora nad svojim klijentima. Izvještaj pokazuje da 2690 slučajeva prijevare je rezultiralo sa 7 mlrd. dolara ili više gubitka od kojih je 16% otkriveno od strane unutarnje revizije, dok je 46% otkriveno putem dojave ili pritužbe. Prijevare u malim poduzećima često otkrivaju interni revizori putem dojave, a moguće je da su otkrivene slučajno. Ovi rezultati sugeriraju da politike i programi protiv prijevare mogu imati važnu ulogu u sprječavanju i otkrivanju prijevare.

Pri otkrivanju prijevare pomaže praksa koja pokazuje neke zajedničke značajke koje su se pokazale kod već otkrivenih prijevare u određenim slučajevima. Ono što je najučestalije je nedostatak transparentnosti informacija gdje su uključeni drugorazredni krediti, izvanbilančne transakcije, zatim nedostatak odgovornosti kroz tržišnu disciplinu kao i nedostatak nadzora korporativnog upravljanja, financijskog izvještavanja i upravljanja rizikom. Ono što također ukazuje na moguću prijevare je nedostatak učinkovite analize od kreditnih rejting agencija te prilika poduzećima za manipulaciju zaradama kao i fokus na kratkoročni rezultat.

Postoji mnogo primjera prijevare, ali oni koji su se najviše istaknuli u svijetu su slučajevi Enron, ZZZ Best, Phar-Mor i MCI WorldCom. Zzz Best kao najstariji slučaj među nabrojanima je iz 1987.godine te Enron iz 2001.godine se ubrajaju u prijevare vezane za fiktivne prihode, krivotvorenje dokumentacije i krađa imovine. Slučaj ZZZ Best se razvio tako što je tadašnji petnaestogodišnjak Barry Minkow osnovao kompaniju za pružanje usluga čišćenja tepiha koja se s vremenom poslovno razvijala i dostigla kapital od 200 milijuna dolara. Krivotvorenim čekovima je podizao novac iz banke te je svoje

dugove vraćao tako što je podizao novce krivotvorenim čekovima u drugim bankama. Barry za svoju kompaniju nije vodio profitabilno poslovanje te je pretvorio svoju kompaniju u poslovanje za restauraciju zgrada odnosno lažnu kompaniju pod imenom Appraisal Services. Također, krivotvoreni su dokumenti i ugovori koji su bili potrebni za poslovanje.

Kompanija Enron je u 15 godina poslovanja došla do sedme najveće kompanije u Americi te je bilo zaposleno preko 21.000 radnika. Otkriveno je kako su do uspjeha došli s već razrađenom shemom prijevare te se njihov pad dogodio zbog neuspjeha prodaje poslovanja s vodom i poslovnog modela. Pad se dogodio tako što su investitori saznali za iznambilančna partnerstva te postojanje subjekata posebne namjene i skrivanje gubitaka od milijarde dolara.

Što se tiče troškova koje rezultiraju prijevare u računovodstvu može se reći kako oni mogu biti ogromni jednako kao i šteta za kompaniju. Radi se o gubitcima u milijunima pa čak i u milijardama eura ili dolara. Svaka prijevara bila ona mala ili velika rezultirat će troškom ili štetom za samu kompaniju, njezin ugled te sve ostale sudionike na tržištu a posebno investitore i kreditore. Prijevare u financijskim izvještajima nanosi štetu investitorima i kreditorima koji ostvaruju gubitke svojim ulaganjem te sve rezultira u većini slučajeva stečajem, poslovnim neuspjehom ili značajnim smanjenjem cijena dionica. Dolazi do nepovjerenja od strane drugih sudionika na tržištu i javnosti u kvalitetu i točnosti financijskog izvještavanja.

2.2. Povijest prijevara

Prijevare se događaju iz davnina još iz vremena prije nove ere što dokazuje Hamurabijev Babilonski zakonik iz 1800.-te godine p.n.e. gdje se dokazuje kako su pastiri krali ovce koje su im bile povjerene na čuvanje, što znači da prijevare potječu od same pojave čovjeka. Također u grčkoj mitologiji simbol prijevare je bog Hermes Zeusov sin koji se smatra kao zaštitnik lopova. On je još kao mali prevario svog brata Apolona na način da mu je ukrao stado stoke. Prijevare u srednjem vijeku dokazuje slučaj „Mjehur južnog mora“ koji predstavlja porast cijena dionica i slom „Južnomorske trgovačke kompanije“. 1711.godine kompanija South Sea Company je dobila pravo

monopola na svu trgovinu diljem južnih mora. Tijekom 1720.godine dionice su dosegle cijenu sa 128 funti na 1000 funti, ali ubrzo dolazi do pada cijena dionica na 135 funti. Svi investitori koji su ostvari gubitke tražili su od parlamenta da se istraži slučaj te je nakon godinu dana doneseno izvješće koje dokazuje korupciju direktora „Južnomorske trgovačke kompanije“.

Rezultat ove prijevare je bio izbacivanje tadašnjeg ministra financija Johna Aislabiea iz parlamenta. Bio je osuđen kao i mnogi sudionici u ovoj prijevari, ali neki su ipak uspjeli pobjeći iz zemlje. Zaplijenjena je imovina kompanije te se pomoglo investorima koji su doživjeli bankrot. Ovaj slučaj je zapravo prvi veliki slučaj koji je poznat javnosti u kojem je došlo do provjere knjiga i nepravilnosti od strane kompanije. Smatra se da je pravi početak forenzičnog računovodstva bio nakon sto godina kada je vođen sudski postupak između Meyera i Seftona u vezi utvrđivanja bankrota.

Početak dvadesetog stoljeća dogodila se jedna od najvećih prijevara svih vremena u kojoj je glavni krivac bio Charles Ponti te je nazvana „Ponzijeva prijevara“. Vrlo je važna jer je njegova shema prijevare kasnije ponavljana bezbroj puta. „Charles Ponzi je 1919. godine „posao“ započeo s posuđenih 200 dolara. Za manje od mjesec dana imao je dva ureda u Bostonu. Ponzi je „namamio“ investitore u svoj „biznis“ obećavajući im 50% povrata na uloženo u njegove kupone svakih 90 dana uz mali ili nikakv rizik. Ponzi je prikupio 9,8 miliona USD od 10.550 ljudi (uključujući i policajce bostonske policije). Prvi investitori su te novce stvarno i dobili i to u samo 45 dana umjesto 90, što je privuklo nove ulagače. Isplatio je 7,8 miliona USD ulagačima u samo 8 mjeseci. Tada je u jednom trenutku sve prekinuo i ostatak novca zadržao za sebe.“²

Na kraju, ulagači koji su posljednji uložili izgubili su sve. Ponzi je osuđen na 3 godine zatvora zbog prijevare koja je rezultirala uništenjem bankarske tvrtke Zrossi & Company. Bio je optužen u 86 država te je služio kaznu u državi Massachussetts do 1934.godine. Kao što je već spomenuto, njegova shema se koristila stotine puta na slične ili različite načine, naziva se Ponzijeva piramida. Starim investorima raste udio prema broju novih investitora koje oni privlače i tako rade oslonac piramide. Svi tako sudjeluju u prijevari a otkriva se kada se piramida počne urušavati. Piramida je do

²V. Belak, Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, Zagreb, BelakExcellens d.o.o., 2011., st. 10 i 11

danas korištena svugdje u svijetu pa tako i kod nas kroz takozvane lance sreće, te glavna značajka koja možda ukazuje na Ponzijevu shemu odnosno piramidu je, ukoliko postoji velika zarada u kratkom roku ili je iznenadna.

Kraj dvadesetog stoljeća obilježila je već spomenuta prijevarena sa ZZZ Best kompanijom na čelu sa Barry Minkowom. Osuđen je na 25 godina zatvora za pronevjere, lažne čekove i kartice, prijevare s vrijednosnim papirima, investitorima i bankama kao i za utaju poreza. U zatvoru je proveo 7,5 godina te se zaposlio u crkvi i predaje na fakultetu predmet pod nazivom „Kako se zaštititi od prijevare“.

2.3. Statistički podaci o prijevarama i stanje u Republici Hrvatskoj

Prijevare i kriminal su zastupljeni kako u svim državama u svijetu tako i u Hrvatskoj te se nastoji otkriti ga i spriječiti. Hrvatska sudjeluje u Globalnom istraživanju gospodarskog kriminala i prijevarena od strane PwC. Prvi puta 2016.godine je istraživanje objavljeno za Hrvatsku te je u tom dvogodišnjem istraživanju sudjelovalo 6337 ispitanika iz 115 zemalja. Pozitivna činjenica iz tog istraživanja je ta što je čak 47 vodećih društava iz hrvatske podijelilo svoja iskustva na temu prijevarena i kriminala u poslovanju različitih gospodarskih sektora.

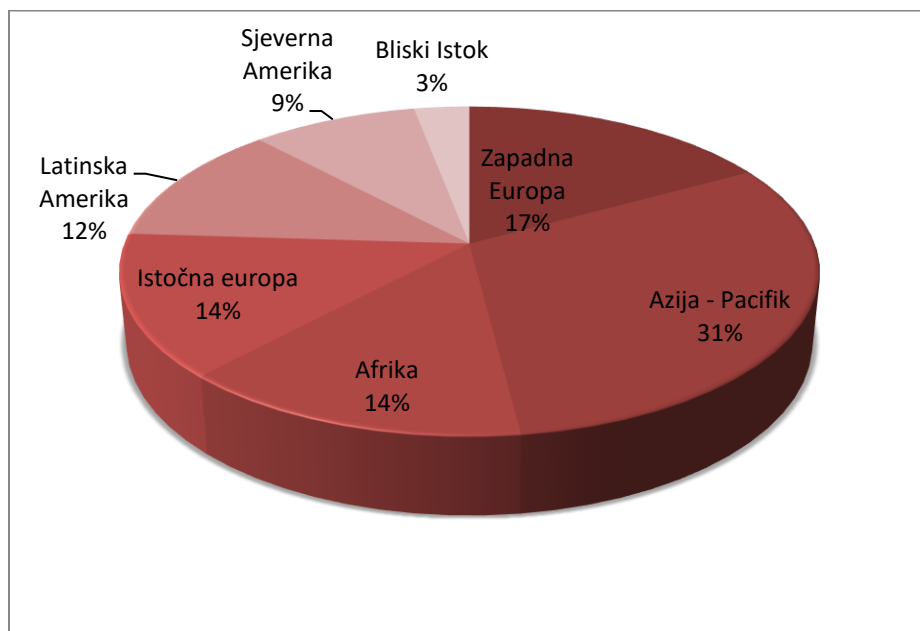
Kriminal u gospodarstvu je stalno prisutan te se kompanije u svom poslovanju konstantno suočavaju s novim prijetnjama u novim područjima. Istraživanja pokazuju da Hrvatski ispitanici jednu četvrtinu prijevarena nisu otkrili sami kroz svoja praćenja i analize već kroz dobivene informacije od strane drugih subjekata ili su čak prijevare otkrili sasvim slučajno.

Prema podacima Izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske iz 2018.godine postoji 579 slučajeva prijevarena namijenjenih Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta USKOK-u. Od toga je 500 slučajeva riješeno u istoj godini. „U 2018. godini zaprimljene su ukupno 1.382 kaznene prijave, od čega 1.332 prijave protiv fizičkih osoba te 50 prijava protiv pravnih osoba. U odnosu na 2017. godinu, u 2018. godini je došlo do pada broja prijava za 9,1%. Međutim, kada se ovaj broj promatra kroz duže razdoblje, uočava se kako u broju prijavljenih osoba nema

značajnijih odstupanja. Od ukupnog broja podnesenih kaznenih prijava u 2018. godini, policija je podnijela 295 prijava (21,4%), dok su građani i ostali (različita državna tijela) podnijeli ukupno 1.087 prijava ili 78,6%.³

Posljednje Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevare iz 2018. godine je pod nazivom „Izvučimo prijevare na svjetlo dana“ te je to ujedno i deveto po redu istraživanje. Sudjelovalo je 7228 ispitanika iz 123 zemlje, na 18 različitih jezika. Osim stanja prijevare u zemljama, cilj istraživanja je bio utvrđivanje trendova i percepcija budućih rizika. Sve se to provodilo na temelju postavljanja 48 pitanja podijeljenih u sedam kategorija: profil organizacije, trendovi na području prijevare i gospodarskog kriminala, tehnologija, profil počinitelja, poslovna etika, programi usklađenosti te naravno zakonodavstvo.

Slika 1. Statistički podaci o globalnom sudjelovanju u gospodarskom kriminalu i prijevarama u 2018.godini

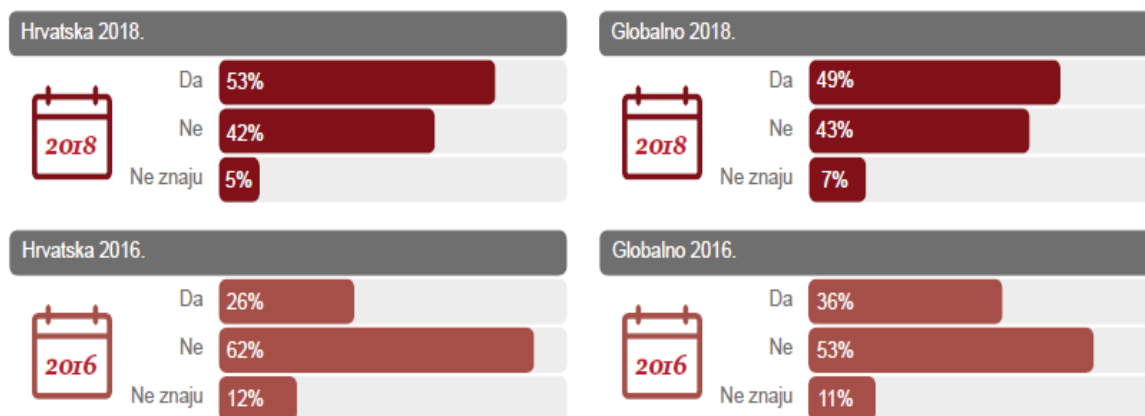
Izvor: vlastita izrada autora prema podacima Globalnog istraživanja gospodarskog kriminala i prijevare, PWC, 2018., str 6.

³DORH Godišnje izvješće 2018, str. 90, 91. (dostupno na <http://www.dorh.hr>)

Slika broj 1. nam prikazuje statističke podatke o globalnom sudjelovanju u gospodarskom kriminalu i prijevarama u 2018. godini. Podaci su iskazani u postocima. S najvećim postotkom sudjeluje Azija i to 31% a najmanji postotak sudjelovanja ima Bliski Istok 3%. Što se tiče sudjelovanja Europe u ovom istraživanju Istočna Europa ima postotak od 14% dok Zapadna Europa 17%.

U Hrvatskoj su 62 organizacije podijelile svoje iskustvo vezano za kriminal i prijevare u poslovanju u svijetu, ali i u Hrvatskoj. Najvećim dijelom je sudjelovao sektor financijskih usluga, zatim sektor industrijske proizvodnje te sektor potrošnje. U ispitivanju su najviše odgovarali na pitanja glavni financijski direktori i rukovoditelji a najmanje voditelji pojedinih odjela. Broj prijevara u posljednjih godina je porastao s 36% na 49% na globalnoj razini. Stanje u Hrvatskoj nije baš pozitivno s obzirom na podatke. 2018. godine 53% ispitanih organizacija u Hrvatskoj je navelo da je izloženo kriminalu i prijevarama u poslovanju u odnosu na 2016.godinu kada je taj postotak bio 26%.

Slika 2. Usporedni prikaz organizacija koje su doživjele kriminal ili prijevare za 2016. i 2018.godinu

Izvor: Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevara, PWC, 2018.,str. 9

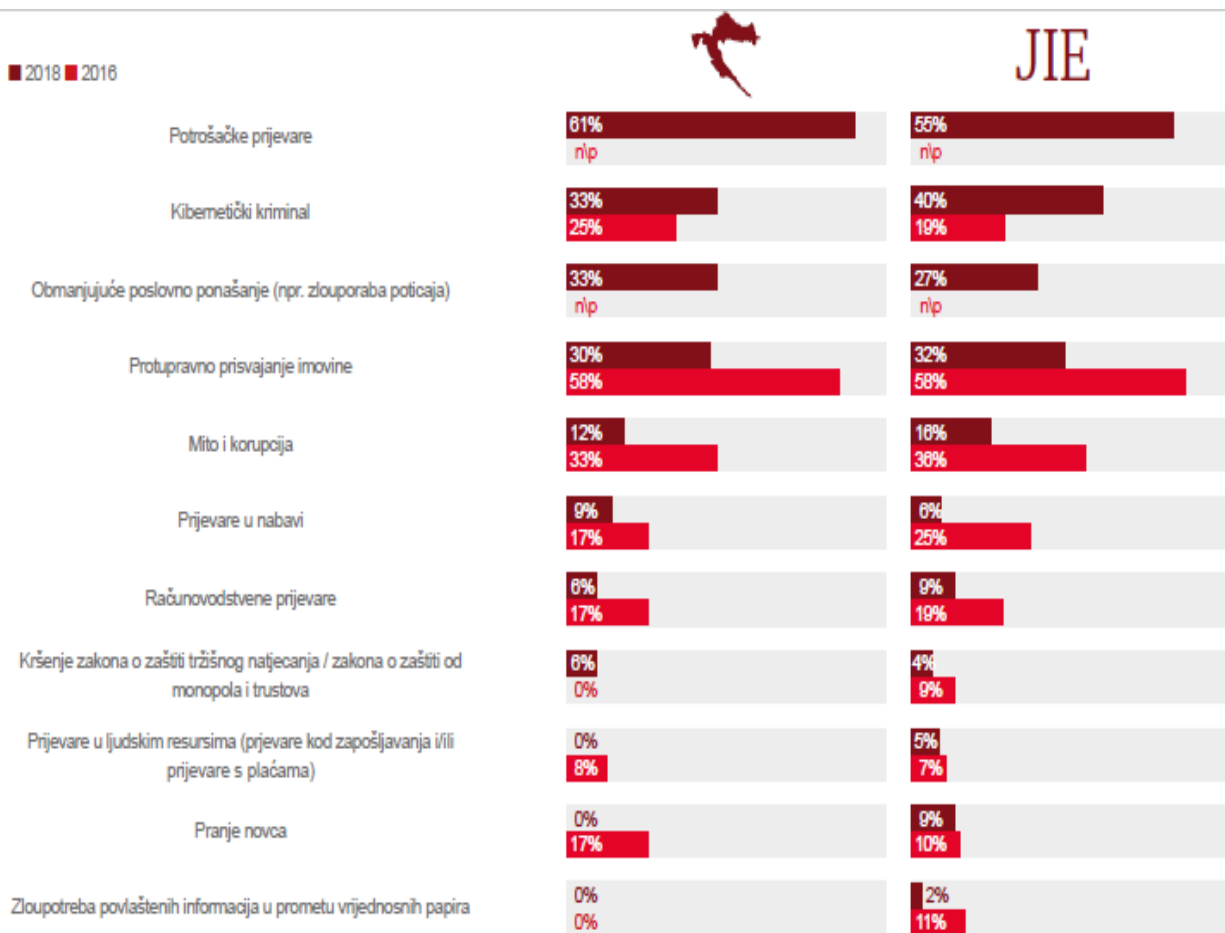
Slika broj 2. Prikazuje usporedbu za 2016. i 2018. godini za organizacije koje su doživjele kriminal ili prijevare. U 2016.godini u Hrvatskoj se 26% izjasnilo kao žrtva prijevara a na globalnoj razini 36% organizacija. Nakon dvije godine, 2018. u Hrvatskoj je 53% onih organizacija koje su doživjele prijevaru ili kriminal a u globalu je taj postotak

49%. Prema posljednjem istraživanju, u Hrvatskoj i na globalnoj razini je 40% organizacija koje nisu žrtva kriminala ili prijevarena.

Na temelju podataka iz istraživanja doznaje se kako su u Hrvatskoj prijevarama najizloženiji sektori tehnologije, osiguranja, financijske usluge, proizvodnja i maloprodaja, farmaceutska industrija i biološke znanosti, kao i sektor inženjeringa i graditeljstva. Također se pokazao podatak da je na temelju vlasničke strukture u 2018.godini 67% ispitanih u Hrvatskoj doživjelo prijevare u državnom vlasništvu, dok je u 2016.godini taj postotak iznosio 33%. Poduzeća u privatnom sektoru 2018.godine bilježe 37% žrtava prijevare u odnosu na 2016. godinu kada je stopa iznosila 27%. Mogući razlozi povećanja postotka slučajeva prijevare i kriminala su povećana svijest o prijevarama u posljednjih nekoliko godina. Također, činjenica je da hrvatske organizacije češće koriste odgovarajuće alate za otkrivanje i praćenje mogućih prijevare. Razlog povećanja prijevare u Hrvatskoj također može biti to što je trećina ispitanika iz sektora financijskih usluga koji je zapravo najizloženiji prijevarama i kriminalu.

Hrvatska i regija jugoistočne Europe imaju najslabiju situaciju vezanu uz zastupljenost problema prijevare i kriminala te to prikazuje slika br.3.

Slika 3. Vrste gospodarskog kriminala i prijevare u Hrvatskoj i jugoistočnoj Europi u 2016. i 2018.godini

Izvor: Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevare, PWC, 2018., str. 11

Slika broj 3. prikazuje usporedno stanje iz 2016. i 2018.godine u Hrvatskoj i jugoistočnoj Europi po kategorijama prijevare i kriminala. Treba uzeti u obzir da je realno stanje zapravo veće od iskazanog jer postoje i oni neotkriveni događaji. Najzastupljenije tri vrste gospodarskih prijevare u Hrvatskoj u 2018.godini su: potrošačke prijevare 61%, kibernetički kriminal 33% i protupravno prisvajanje imovine 30%. „Kao najrašireniji tip gospodarskih prijevare u Hrvatskoj navedene su potrošačke prijevare, pri čemu je visokih 61 % ispitanika pogođenih bilo kakvom prijevaram doživjelo upravo ovu vrstu prijevare. Na svjetskoj razini, 29 % ispitanih organizacija izvijestilo je da je doživjelo ovu

vrstu prijevare u protekle dvije godine.“⁴ Potrošačke prijevare su vrsta prijevare izazvana od strane klijenata organizacije ili drugih subjekata te uključuju hipotekarne prijevare, zloupotrebu kreditnih kartica, korištenje lažnog identiteta kao i prijevare u osiguranju. Prema podacima ovog istraživanja, u Hrvatskoj su potrošačke prijevare najvećim dijelom povezane s financijskim uslugama te je 65% ispitanih bilo žrtva takve prijevare. Prijevare kao takve imaju najozbiljniji novčani utjecaj i 36% hrvatskih organizacija 2018.godine je s potrošačkom prijevarom imalo najveći utjecaj u odnosu na globalnu razinu gdje je postotak 15%.

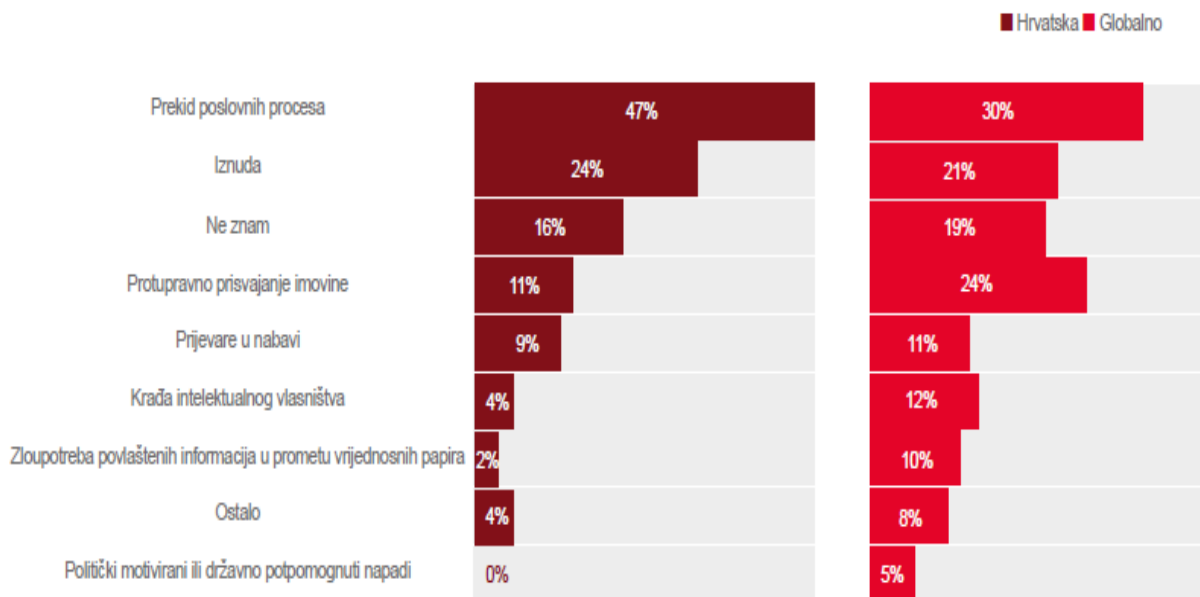
Sljedeća zastupljena vrsta gospodarskih prijevara je kibernetički kriminal i obmanjujuće poslovno ponašanje koje se danas smatra kao najopasniji oblik kriminala. Kibernetički kriminal nema općeprihvaćenu definiciju, ali obuhvaća počinjena kaznena djela unutar njegovog prostora uz pomoć informatičke i telekomunikacijske tehnologije. Svemu tome uvelike pomaže Internet, naravno ubrzani razvoj tehnologije i sve veća dostupnost informacija koja čini priliku za zloupotrebu podataka i samim time počinjenja prijevara. To je jedan od razloga zbog čega se kibernetički kriminal raširio u Hrvatskoj. Prema podacima istraživanja, dokazuje se da je u 2016.godini prijavljeno 25% kibernetičkog kriminala u Hrvatskoj, a u 2018. godini se postotak takvih slučajeva prijevara povećao na 33%.

Unatoč činjenici da su svi sektori realno izloženi riziku kibernetičkog kriminala može se reći kako je najviše slučajeva ovakvih prijevara ipak iz financijskog sektora. „Za većinu ovih napada zabilježeno je da su ozbiljno poremetili poslovne procese (47% Hrvatska, 30% globalno) te da su doveli i do drugih gubitaka uzrokovanih prijevarama: 24% hrvatskih ispitanika koji su pretrpjeli napade bilo je izloženo i digitalnim ucjenama, a 11% protupravnom prisvajanju imovine.“⁵

⁴Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevara, PWC, 2018, str. 12

⁵Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevara, PWC, 2018, str. 13

Slika 4. Vrste prijevara i kriminala koje su doživjele organizacije u Hrvatskoj i na globalnoj razini kroz kibernetičke napade u 2018. godini

Izvor: Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevara, PWC, 2018.,str. 13

Usporedbom Hrvatske i globalne razine može se vidjeti kako je najzastupljenija posljedica kibernetičkog napada u 2018.godini prekid poslovnih procesa u organizacijama. U Hrvatskoj je 47% organizacija prekinulo poslovanje, dok na globalnoj razini 30%. Sljedeća prijevarena koja je među najzastupljenijim je iznuda te su njezine žrtve 24% hrvatskih organizacija, a 21% organizacije na globalnoj razini. U Hrvatskoj je 16% onih organizacija koje su se izjasnile da ne znaju kojoj su prijevari podlegli dok je na globalnoj razini taj postotak nešto veći odnosno 19%. Ostale posljedice kibernetičkog kriminala su protupravno prisvajanje imovine, prijevale u nabavi, krađa intelektualnog vlasništva, zloupotreba informacija i politički napadi. Hrvatske organizacije imaju najmanji postotak od 2% u slučajevima zloupotrebe povlaštenih informacija vezanih za vrijednosne papire.

Obmanjujuće poslovno ponašanje se smatra kao novi način prijevara u Hrvatskoj te se odnosi na zlouporabu poticaja, obmane od strane organizacija s ciljem nanošenja štete tržištu i javnosti. Takve obmane odnosne se na prakse prijevara u proizvodnji, prodaji,

marketingu kao i isporuci usluga ili proizvoda. 33% ispitanih u Hrvatskoj je doživio ovu vrstu prijevare dok je na globalnom nivou taj postotak 28%.

Treća najzastupljenija gospodarska prijevarena u Hrvatskoj je protupravno prisvajanje imovine koje obuhvaća prvenstveno krađu imovine odnosno novac ili zalihe, pronevjere ili obmane od strane zaposlenika te protupravno prisvajanje imovine od strane vanjskih počinitelja. Ovakva vrsta prijevare je najuočljivija i samim time brzo i lako se otkiva. Istraživanjem se došlo do zaključka kako postoci ovakvih prijevarena se smanjuju kako na globalnoj razini tako i u Hrvatskoj te je u 2018.godini 30% hrvatskih organizacija bilo žrtva ove prijevare u odnosu na prethodno istraživanje 2016.godine kada je taj postotak bio 58%. Razlog takvog smanjenja su pojava novijih načina i vrsta prijevarena i kriminala koje su se pojavile.

Također, niti ostale vrste prijevarena poput mita i korupcije ne treba zanemariti. One se ubrajaju u najpoznatije vrste prijevarena te se smatraju najvećim rizikom u poslovanju organizacije kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja prikazuju „bolju sliku“ što se tiče stanja u Hrvatskoj vezano za slučajeve mita i korupcije. U 2016.godini mito i korupcija su bili druga po redu od najčešćih prijavljenih prijevarena s postotkom od 33% a u 2018.godini postotak se smanjio na 12% takvih prijevarena u organizacijama.

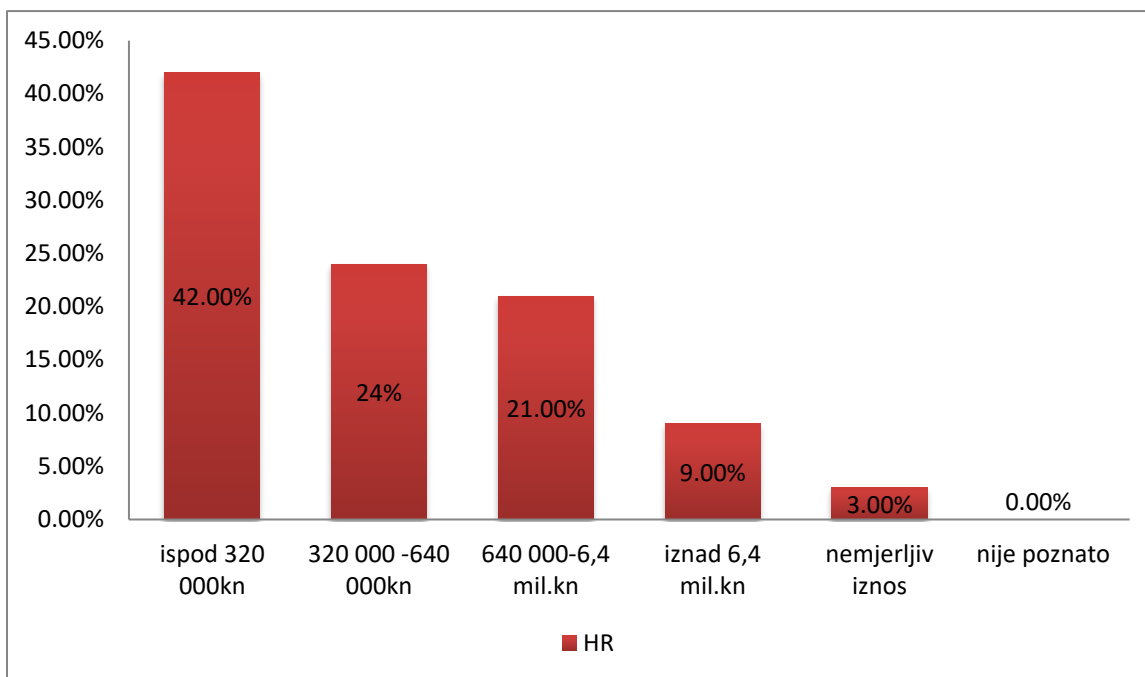
Što se tiče počinitelja prijevarena i kriminala najveća prijetnja su zapravo ljudi s kojima se posluje i surađuje. U Hrvatskoj su prijevare većinom bile od strane vanjskih počinitelja dok na globalnom nivou od strane unutarnjih i to od viših razina unutar organizacije. Vanjski počinitelji prijevarena u Hrvatskoj su treće osobe odnosno dobavljači, zastupnici, kupci ili suradnici koji su povezani s organizacijom, ali je istovremeno i potkradaju. „Uzimajući u obzir najčešću vrstu kriminala koja je u Hrvatskoj zabilježena, 77% počinitelja su kupci (znatno više od svjetskog prosjeka od 39%). Dobavljači i zastupnici/posrednici predstavljaju 16% (29% globalno). Samo 23% odnosi se na „stvarne“ vanjske neprijatelje (15% na hakere i 8% na organizirani kriminal). Na globalnoj razini, vanjskim se prevarantima najčešće smatraju „stvarni“ vanjski neprijatelji (31% hakeri, 22 % organizirani kriminal, 7 % konkurenti, 5 % strane

države).⁶Organizacije u Hrvatskoj bi svakako trebale pojačati mjere na području prikupljanja poslovnih podataka i mjere kojima se provjeravaju vanjski subjekti. Ispitanici su potvrdili kako je postojanje prilike za prijevaru značajan čimbenik koji potiče da se provede prijevara od strane unutarnjih počinitelja. Rezultati istraživanja za hrvatsku pokazuju kako najveći postotak prijevara od 36% je od strane nižih rukovoditelja te 18% od srednje razine i rukovodstva. Počinitelji prijevara najviše se pronalaze u marketingu, operativnim i proizvodnim funkcijama.

Sve ove vrste prijevara i kriminala imaju ozbiljne posljedice i sa sobom naravno donose gubitke. S obzirom da je broj prijavljenih prijevara porastao tako su se povećali i financijski gubitci kao posljedica tih prijevara. Rezultati istraživanja pokazuju da ukupni financijski gubitci od kriminala i prijevara su u iznosima od 320 tisuća do 6,4 milijuna kuna. S druge strane, postoje i ostali financijski izdaci, a to su oni koje organizacije utroše u istrage za otkrivanje prijevara. Postoji mogućnost da sveukupni trošak prijevare može biti puno veći kada se zbroji sama prijevara i izdaci istrage. U Hrvatskoj, 39% organizacija je potrošilo iznos za istrage koji je jednak ili veći od onoga što je izgubljeno samom prijevaram. Velike nefinancijske posljedice gospodarskog kriminala u Hrvatskoj su moral zaposlenika s 12%, snaga brenda i poslovni odnosi s 9% te odnosi s regulatornim tijelima 6% a cijena dionica 3%.

⁶Ibidem, str. 15

Slika 5. Izravan financijski gubitak uslijed najtežeg oblika kriminala u posljednja 24 mjeseca u Hrvatskoj

Izvor: vlastita izrada autora prema podacima Globalnog istraživanja gospodarskog kriminala i prijevara, PWC, 2018., str.16

S obzirom na podatke Globalnog istraživanja iz 2018.godine Hrvatskoj je najviše gubitaka uslijed prijevara i kriminala bilo onih s nižim iznosima gubitaka u kategoriji ispod 320 tisuća kn a to je 42%, dok je najmanje onih s nemjerljivim iznosom 3% te se to odnosi na nematerijalne gubitke. Postotak od 24% su one organizacije koje su žrtve prijevara s gubitkom u intervalima od 320 tisuća do 640 tisuća kuna dok je 21% onih koji su ostvarili gubitke od 640 tisuća do 6,4 mil. kn. Također, postoje i one organizacije u Hrvatskoj koje su uslijed kriminala i prijevara doživjele izravne financijske gubitke iznad 6,4mil.kn.

3. Forenzično računovodstvo i njegov razvoj

Pojam forenzično računovodstvo prvenstveno se odnosi na provođenje istraživanja i analizu s ciljem otkrivanja manipulacija u financijskim izvještajima koje se suprotstavljaju važećim poreznim zakonima i računovodstvenim standardima. Također, svrha forenzičnog računovodstva je da spriječi kriminalne i druge radnje koje su danas

nažalost sve češće. Odnosi se na korištenje obavještajnih tehnika za prikupljanje podataka i poslovnih vještina kako bi se oblikovale informacije i mišljenja koja se mogu koristiti kao dokazni materijal na sudu u slučaju građanske parnice. Svrha i vrijeme su važni čimbenici forenzičnog računovodstva jer je ono usmjereno na prošlost te su aktivnosti namijenjene specifičnom sudskom sporu ili donošenju odluke o mogućnosti spora.

Na samom početku forenzičnog računovodstva forenzičari su bili u ulozi sudskog vještaka, a danas primjenjuju računovodstvo i reviziju kako bi učinkovito otkrivali i rješavali financijske i računovodstvene probleme. Odgovornost i uloga forenzičnog računovođe je da na profesionalan način utvrđuje stvarno poslovno stanje određenog subjekta te sve to potkrijepi dokazima u svom radu. Sve što se obavlja u forenzičnom računovodstvu je vrlo kompleksno i mora biti na visokoj razini pouzdanosti. U slučaju vođenja sudskog postupka ovo računovodstvo mora imati i visok stupanj osiguranja. „Prva odrednica forenzičnog računovodstva jest analiza, koja razrađuje i objašnjava uzrok i posljedice određene pojave, uključujući i otkrivanje prijevare i njenih posljedica. Promatrajući forenzično računovodstvo kao primarnu metodologiju moguće je navesti objektivnu verifikaciju. Upravo ovo područje računovodstva orijentirano je na dokaze o ekonomskim transakcijama i na izvještavanje, kao sastavni dio računovodstvenog sustava i zakonske mreže koja podržava ovakav tip dokaza, kao prihvatljive u funkciji utemeljenja računovodstvenog evidentiranja.“⁷

Također, treba naglasiti kako je znanje iz provedene prakse dovelo do značajnijeg razvoja forenzičnog računovodstva, dok je teoretsko znanje također pridonijelo, ali u manjoj mjeri. Kako bi se provodila uloga forenzičnog računovodstva odnosno otkrivanje prijevara i njihovo sprječavanje, koriste se znanja iz drugih disciplina s kojima su povezana kao što je revizija, ekonomija, statistika te poznavanje zakona. S obzirom na brojne skandale i slučajeve prijevara u računovodstvu narušeno je povjerenje brojnih investitora te je sve to dovelo do potrebe za pooštavanjem kontrola izvještavanja i samog poslovanja poduzeća. Sve je to s ciljem otkrivanja i sprječavanja prijevara koje se poćine. S vremenom dolazi do povećanja uloge eksternih revizora u otkrivanju

⁷N.Budimir, Forenzično računovodstvo i njegova uloga u otkrivanju računovodstvenih prijevara, 2016., str.5

prijevvara u financijskim izvještajima te također povećava se potražnja za stručnjacima koji su obogaćeni znanjem i iskustvima u otkrivanju i rješavanju takvih slučajeva. Ovim činjenicama dolazi se do razvoja forenzičnog računovodstva i javlja se potreba za daljnjim obrazovanjem kadrova koji bi bili specijalizirani za profesionalno pružanje računovodstvenih usluga koje su usmjerene na otkrivanje prijevvara i pružanje usluga u sudskim sporovima koji su povezani s njima.

Revizori imaju važnu ulogu u otkrivanju prijevvara i njihovu sprječavanju, ali to nije njihova primarna odgovornost. „Eksterna revizija predstavlja naknadno pregledavanje i utvrđivanje realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja te „mjeru vjerodostojnosti financijskih izvještaja“. Međutim, korporativni skandali u koje su indirektno bili uključeni i eksterni revizori pokazali su da sama revizija nije dovoljno jako sredstvo za borbu protiv prijevvara.“⁸ Iz toga se može zaključiti kako je cilj eksterne revizije povećanje vjerodostojnosti financijskih izvještaja, ali otkrivanje prijevvara predstavlja glavni zadatak forenzičnog računovodstva.

Važnu ulogu u forenzičnom računovodstvu imaju forenzične računovođe kojima je zadatak da detaljno istražuju i dokazuju počinjene prijevare i gospodarski kriminal. Kako bi obavljao svoje zadatke mora imati prethodnog znanja i iskustva te naravno konstantno nadograđivati i proširivati svoja znanja. U opis njegova posla se ubraja i poznavanje revizije, prava, kriminalistike, upravljanja, sposobnost istraživanja kaznenih djela kao i kvalitetno komuniciranje i iskazivanje svojih mišljenja o određenim slučajevima na kojima radi. Glavni zadaci forenzičnog računovođe su istraživanje i analiziranje financijskih dokaza s ciljem otkrivanja prijevvara koje su počinjene i izvještavanje u slučaju sudskog postupka. Otkrivanje lažnih financijskih izvještaja, otkrivanje prijevvara i korupcije, utvrđivanje šteta, utaja poreza ili porezna evazija, pranje novca, otkrivanje lokacije skrivene imovine i mnoge druge radnje se ubrajaju u zadatke i odgovornosti forenzičnog računovođe. „Usluge forenzičnog računovodstva namijenjene su poslovnim i nadzornim tijelima u tvrtki ili nekoj drugoj organizaciji te tijelima kaznenog progona. Zbog sve veće složenosti, dinamičnosti i nesigurnosti u poslovanju povećava potreba za tim vještinama u poslovnom i pravnom okruženju. Područja

⁸M. Bartulović, I. Filipović, Forenzični računovođa: perspektive razvoja zanimanja, 2017, str. 31

primjene usluga forenzičnog računovodstva uključuju korporativne istrage, potporu u pravnim procesima, potporu u kazneno-istražnim predmetima, kod osiguranja potraživanja, za potporu vladinim programima za poboljšanje poslovne kulture i drugo.“⁹

Može se reći kako su poznati slučajevi poput Enrona i WorldComa ukazali na potrebu za boljim procesom izvještavanja i revizije te su svakako doprinijeli razvoju forenzičnog računovodstva. Danas ova takozvana nova grana računovodstva integrira sva područja računovodstva, revizije, prava, vještine istraživanja s ciljem sprječavanja i otkrivanja prijevara.

4. Pravna regulativa i pravne norme u borbi protiv prijevara

Učinkovita i djelotvorna pravna regulativa važna ja za suzbijanje i smanjivanje postotka kriminala i korupcije. Odnosi se na odgovarajuću suradnju svih ovlaštenih institucija koje su ovlaštene za provođenje antikorupcijske politike i njihov nadzor. U forenzičnom računovodstvu potvrđivanje poštovanja pravne regulative je u ovlasti forenzičara koji ima pravnu struku, ali i ostali forenzičari moraju biti upoznati sa pravnom regulativom. Svako istraživanje mora biti u skladu sa zakonom, a u Hrvatskoj su to Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku. Kazneni zakon regulira prava i obveze i definira pojmove poput mita, prijevara, pranja novca i utaje poreza povezanih s poslovanjem u gospodarstvu. U njemu su određene kazne novčane i zatvorske za počinjena kaznena djela.

Američku pravnu regulativu u ovom sektoru predstavlja protu prijevarni i antikorupcijski zakon je Sarbanes-OxleyAct (SOX) iz 2002.godine. Ovaj zakon je snažno utjecao na sadašnju globalnu praksu u slučajevima kriminala, prijevara i korupcije ne samo u Americi nego i u Europi pa čak i širom svijeta. U 2002.godini američki kongres je prihvatio SOX kao protu prijevarni i antikorupcijski zakon, ali i druge naslove koji se odnose na Zakon o korporativnim i kriminalnim računovodstvenim prijevarama od 2002. i Zakon o pooštrenju kazni za kriminal upravljačkih struktura od 2002. Cilj ovog zakona koji je porijeklom iz Amerike se odnosi na sprječavanje kriminala koji se počine od strane upravljačke strukture koristeći se različitim načinima u cilju namještanja

⁹Dostupno na: <http://www.minimax.hr>(2017);preuzeto: 15.06.2019.

poslovnih rezultata poduzeća. Sadržaj SOX-a iz 2002.godine odnosi se na činjenice da će svaki nepošteni lider u poduzeću biti kažnjen, a poštteni će biti prepoznat i nagrađen. Također, Zakon poručuje računovođama da će imati visoke standarde u obavljanju svog posla, dok dioničari će morati raspolagati istinitim informacijama. Donošenjem ovog Zakona pravila za obavljanje komercijalne revizije su stroža te je odgovornost poduzeća da predaju ispravne financijske izvještaje o svom poslovanju. Zviždači odnosno oni zaposlenici koji prijave protuzakonit čin u poduzeću su zaštićeni ovim zakonom te moraju postupati u skladu sa pravnim normama, dok je predviđena zatvorska kazna za sve koji ometaju istraživanje koje provode državna tijela, istraživanje bankrota i sakrivanje ili falsificiranje dokumentacije.

Najvećim dijelom kojim se bave i protiv čega se bore forenzičari je prijevarena koja je u Hrvatskoj odredbama Kaznenog zakona definirana člankom 236. stavkom 1 te glasi: „Tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“¹⁰ Nepoštivanjem ove zakonske odredbe odnosno u slučaju počinjenja štete slijedi zatvorska kazna od jedne do osam godina.

Prijevarena u gospodarskom poslovanju također je zastupljena te se radi o počinjenju štete u većim razmjerima od individualne prijevere. Ovakva prijevarena definirana je člankom 247. stavkom 1 Kaznenog zakona koji glasi: „Tko u gospodarskom poslovanju s ciljem da pravnoj osobi koju zastupa ili drugoj pravnoj osobi pribavi protupravnu imovinsku korist dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“¹¹Ukoliko je prouzročena šteta nepoštivanjem ove odredbe slijedi kazna zatvora od jedne do deset godina.

Forenzičar, s obzirom na zakonske odredbe mora istražiti i dokazati elemente prijevere koja je počinjena. Od posebne važnosti za njega je dokazati visinu protupravne

¹⁰Kazneni zakon RH, NN125/2011, članak 236, (preuzeto 15.06.2019.)

¹¹Kazneni zakon RH, NN125/2011, članak 247, (preuzeto 15.06.2019.)

imovinske koristi te kolika je nastala šteta. Forenzičar koji radi u skladu s pravnim normama mora dokazati da je počinitelj odgovoran za štetu te da je druga strana odnosno oštećeni pretrpio štetu. U gospodarskom poslovanju pod štete se ubrajaju: krađa novca ili imovine, zloupotreba patenata, nepodmirenje obveza, utaja poreza, gubitak prihoda ili vrijednosti imovine, neisporučivanje plaćene robe ili usluga i slično.

U Republici Hrvatskoj prema Kaznenom zakonu u ostale pravne norme u borbi protiv prijevara ubrajaju se: opis načina počinjenja kaznenog djela, definiranje i sadržaj krivnje, namjera i oduzimanje imovinske koristi, protuzakonita pretraga, neovlašteno snimanje ili prisluškivanje, računalno krivotvorenje, povreda prava nekog izuma, lihvarski ugovori, iznuda, ucjena te krivotvorenje vrijednosnih papira. Način počinjenja kaznenog djela odnosi se na to da se kazneno djelo može počiniti činjenjem ili nečinjenjem te onaj tko je pravno obavezan spriječiti počinjenje nekog kaznenog djela propusti to učiniti odgovarat će za nečinjenje. Odredba o sadržaju krivnje govori da ako je u vrijeme počinjenja kaznenog djela počinitelj bio ubrojiv, svjestan, i s namjerom počinio kazneno djelo, smatra se krivim. Postupanje s namjerom može biti na temelju izravne ili neizravne namjere. Izravna namjera je kada počinitelj kaznenog djela svjestan njegovog obilježja te je siguran u ostvarenje samog kaznenog djela dok se neizravna namjera odnosi na svjesnost počinitelja na ostvarenje obilježja kaznenog djela pa na to pristaje. Iz prakse u računovodstvenim prijevarama glavni pokretači su svojim djelovanjem u počinjenje kaznenog djela uvukli i svoje suradnike da potpuno nesvjesno čine kazneno djelo. Na suradnicima je bio pritisak da obavljajući određene poslove sudjeluju u počinjenju kaznenog djela i kada bi to primijetili morali su takvo što izbjeći. Problem u ovakvim situacijama za suradnike je što se nalaze između odgovaranja za kazneno djelo u slučaju počinjenja istoga ili gubitka posla, ukoliko odluče izbjeći sudjelovanje u počinjenju kaznenog djela.

S razvojem tehnologije raste i potreba korištenja računala u poslovnom svijetu te forenzičari koji istražuju krivotvorine i računalne prijevare moraju biti oprezni jer moguće su prijevare koje se nazivaju računalna krivotvorenja. „Iznalaženje novih modusa počinjenja, brojnijih žrtava, globalizacija mjesta počinjenja, sve su to osobine prijevara na koje je već prethodno upozoreno, no kod računalnih prijevara osobito dolaze do

izražaja. Računalna prijevarena zahvaća čak tri velika područja kriminaliteta: ponajprije je dio računalnog kriminaliteta, no velik je njezin značaj u gospodarskom i imovinskom kriminalitetu.¹²Za svakoga slijedi kazna zatvora od tri godine tko neovlašteno izradi, izmjeni, unese ili učini neuporabljivim ili nedostupnim računalne podatke a koji imaju vrijednost za pravne odnose. Ukoliko dođe do ovakve vrste prijevare, svi novonastali podaci će biti uništeni. Ovakva zakonska odredba služi i kao upozorenje svima onima koji pokušaju provaliti u računalne programe ili podatke koja su u vlasništvu tijela državne vlasti.

Krivotvorenje vrijednosnih papira kao ostala pravna norma u borbi protiv prijevera u Hrvatskoj je vrlo česta u forenzičnoj praksi. Svaka sumnja da postoji neki vrijednosni papir koji je krivotvoren, obveza forenzičara je da takve papire preda osobama koje su ovlaštene za vještačenje. Kazneni zakon krivotvorenje vrijednosnih papira opisuje u članku 275.: „(1) Tko izradi lažni vrijednosni papir koji se izdaje na temelju propisa, preinači pravi vrijednosni papir ili pribavi takav lažni vrijednosni papir ili ga stavi u optjecaj kao pravi, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. (2) Tko lažni vrijednosni papir koji je primio u uvjerenju da je pravi, saznajući da je lažan, stavi u optjecaj, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine. (3) Lažni vrijednosni papir će se oduzeti.“¹³

5. Institucije i organizacije za borbu protiv prijevera u RH

Svaki slučaj korupcije i financijske prijevere ugrožava razvoj gospodarstva i ekonomije kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Suzbijanje korupcije, kriminala i svake vrste prijevera je kompaktan proces te iziskuje naporan rad i profesionalno djelovanje organizacija i institucija koje su za to ovlaštene. Institucije i organizacije za borbu protiv prijevera u Republici Hrvatskoj su: Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta – USKOK, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske – DORH i odjeli Ministarstva financija za nadzorne aktivnosti. U odjele za nadzor ubrajaju se Porezna i Carinska uprava, Financijska policija, Financijski inspektorat, Ured za sprječavanje pranja novca te Proračunski nadzor.

¹²L.Sokanović, A.Orlović; Oblici prijevera u Kaznenom zakonu, 2017., str. 606.

¹³Kazneni zakon RH, NN125/2011, članak 275. (preuzeto 16.06.2019.)

Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta – USKOK je posebno državno odvjetništvo koje ima sjedište u Zagrebu, ali je nadležno za cijelo područje Republike Hrvatske te je specijalizirano za progon korupcije i organiziranog kriminaliteta. U današnjem svijetu pojava organiziranog kriminala je problem na globalnoj razini te predstavlja opasnost za sigurnost, slobodu i pravdu. Pojava korupcije dovodi do smanjenja otpora organiziranog kriminala, smanjuje moral u političkom odlučivanju, blokira javnu upravu te ugrožava vladavinu prava. USKOK je osnovan 2001.godine na temelju Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. „USKOK je osnovan jer postojeća mreža državnih odvjetništava i njihova nadležnost za postupanje u slučajevima koruptivnih kaznenih djela i kaznenih djela iz sfere organiziranog kriminala nije bila prikladna. Velika opasnost i izuzetno štetna djelovanja takvih oblika kriminaliteta za društvo u cjelini zahtijevala su djelotvornije rješenje u vidu osnivanja specijaliziranog tijela koje bi uz represivnu funkciju osiguralo i preventivno djelovanje.“¹⁴ Prema odredbama Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta nadležnost spomenutog Ureda je da obavlja poslove državnog odvjetništva u predmetima kaznenih djela kao što je zloupotreba u postupku stečaja, primanje i davanje mita u gospodarskom poslovanju, zloupotreba položaja i ovlasti. Protupravno oduzimanje slobode, otmica, trgovanje ljudima, prikrivanje protuzakonito dobivenog novca, zloupotreba opojnih droga također se ubrajaju u nadležnosti ovog Ureda. Te poslove državnog odvjetništva obavljaju Ravnatelj i njegovi zamjenici a Ured ima sastav od sedam odjela. Tu se ubrajaju: Odjel tužitelja, Odjel za sprječavanje pojava korupcije i za odnose s javnošću, Odjel za istraživanje i dokumentaciju, Odjel za međunarodnu suradnju i zajedničke istrage, Odjel za istraživanje imovinske koristi stečene kaznenim djelom, tajništvo i prateće službe.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske – DORH je samostalno i nezavisno pravosudno tijelo koje zastupa Republiku Hrvatsku te poduzima pravne radnje iz svoje nadležnosti. DORH je ovlašten postupati protiv počinitelja kaznenih dijela i drugih kažnjivih dijela kao i poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske te podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i zakona. Njegove nadležnosti su

¹⁴<http://www.dorh.hr> (preuzeto 16.06.2019.)

odgovorne i pred Ustavnim sudom, Vrhovnim sudom, Visokim trgovačkim sudom te Visokim upravnim sudom Republike Hrvatske. „Državno odvjetništvo Republike Hrvatske na čelu s Glavnim državnim odvjetnikom vodi nadzor nad radom cjelokupne državno odvjetničke organizacije, a posebice skrbi o urednom i pravodobnom obavljanju poslova u državnom odvjetništvu, obavlja poslove u svezi s predstavkama i pritužbama na rad državnog odvjetništva, skrbi o stručnom usavršavanju državnih odvjetnika, zamjenika državnih odvjetnika, savjetnika, vježbenika i drugih službenika i namještenika u državnom odvjetništvu, vodi statistiku te obavlja i druge poslove propisane zakonom i Poslovníkom državnog odvjetništva.“¹⁵ Među prioritnim poslovima Državnog odvjetništva su suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta te procesuiranje ratnih zločina. Također cilj im je da kvalitetno surađuju s drugim državnim tijelima te stvore uvijete za pravilno funkcioniranje pravne države, zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda i zaštitu temeljnih interesa RH, te svaki od tih poslova je zahtjevan proces i iziskuje puno rada. Prema Zakonu o državnom odvjetništvu ustroj DORH-a sastoji se od

- 25 općinskih državnih odvjetništava
- 15 županijskih državnih odvjetništava
- Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta
- Državno odvjetništvo Republike Hrvatske.

Državna odvjetništva većinom obuhvaćaju kaznene i građansko-upravne odjele, ali Državno odvjetništvo RH ima četiri odjela: kazneni odjel, građansko-upravni odjel, odjel za unutarnji nadzor te odjel za međunarodnu pravnu pomoć i suradnju. Kazneni odjel odgovoran je za postupanje protiv počinitelja kaznenih djela i drugih kaznenih radnji, te se unutar ovoga odjela mogu osnovati odsjeci kao stručna tijela u kojima moraju biti najmanje tri zamjenika državnog odvjetnika specijaliziranih za kaznenopravnu problematiku. Nadležnost građansko – upravnih odjela je poduzimanje pravnih radnji radi zaštite imovine Republike Hrvatske te podnošenje pravnih sredstava za zaštitu Ustava i zakona. Zastupaju Hrvatsku u postupcima pred sudovima i upravnim tijelima te štite državne imovinsko pravne interese. Sve poslove koje obavljaju ovo odjeli moraju se temeljiti na Zakonu o poljoprivrednom zemljištu, Pomorskom zakoniku te drugim

¹⁵<http://www.dorh.hr> (preuzeto 17.06.19.)

pravnim propisima. Ovi odjeli također ovlaštteni su i odgovorni za proučavanje primjene propisa koji su vezani za zaštitu imovinskih i drugih interesa, propisa o radu državnog odvjetništva te o svim promjenama moraju izvijestiti Državno odvjetništvo Republike Hrvatske.

Ministarstvo financija je tijelo državne uprave i u odjele za nadzor ubrajaju se Porezna i Carinska uprava, Financijska policija, Financijski inspektorat, Ured za sprječavanje pranja novca te Proračunski nadzor. Porezna uprava je samostalna upravna organizacija čiji je cilj primjena i nadzor primjene poreznih propisa i propisa o plaćanju obveznih doprinosa. Obavlja upravne i druge stručne poslove te se tu ubrajaju poslovi: zaprimanje poreznih prijava, bilježenje poreznih obveza u poreznom knjigovodstvu, naplata i povrat poreza, utvrđivanje porezne osnovice i porezne obveze, provođenje inspekcijskog nadzora, provođenje ovrhe radi naplate poreza te druge porezne poslove. „Porezna uprava može obavljati poslove evidentiranja, utvrđivanja, nadzora, naplate i ovrhe prihoda jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, kao i drugih javnih davanja. Porezna uprava provodi ovrhu radi naplate proračunskih prihoda čije je utvrđivanje i naplata u djelokrugu drugih ustrojstvenih jedinica Ministarstva financija te ovrhu radi naplate drugih javnih davanja po zahtjevima javnopravnih tijela i sudova u skladu s posebnim propisima. Porezna uprava obavlja i druge poslove koji su joj stavljeni u nadležnost prema posebnim propisima.“¹⁶

Carinska uprava je također upravna organizacija u sustavu Ministarstva financija. Na području carinskog, trošarinskog sustava i sustava carinske i izvan carinske zaštite ovlaštena je donositi mjere za njihovu provedbu, organizira i nadzire rad carinske službe, prati stanje uvoza i izvoza, nadzire robni i putnički promet s inozemstvom, sprječava i otkriva carinske i devizne prekršaje i ostale carinske poslove.

Sektor za proračunski nadzor je odjel Ministarstva financija u Hrvatskoj te je nadležan za utvrđivanje zakonitosti, svrhovitosti i pravodobnosti korištenja proračunskih sredstava. Sve poslovne koje obavlja ovaj sektor su s ciljem zaustavljanja nepravilnosti i prijevara, pogrešnog upravljanja te određivanja mjera radi otklanjanja posljedica kojima

¹⁶<http://www.mfin.hr> (preuzeto 17.06.2019.)

podliježe proračun. Od 2008.godine odlučeno je da ovaj sektor je određen za ustrojstvenu jedinicu koja će sudjelovati u suzbijanju korupcije. „Nadzire namjensko korištenje kreditnih sredstava s osnove jamstva države i jedinica lokalne i područne samouprave, kao i zaduživanje, te davanje suglasnosti i jamstva. Obavlja nadzor po predstavkama građana, zahtjevima središnjih tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne samouprave i drugih pravnih osoba te po nalogu ministra financija.

Pod međunarodne organizacije za borbu protiv prijevара i korupcije ubrajaju se Europski ured za borbu protiv prijevара engl. European commission anti-fraud office (u nastavku teksta OLAF), Samostalne službe za suzbijanje nepravilnosti i prijevара engl. Anti fraud coordinating structures (u nastavku teksta AFCOS) i engl. Committee of sponsoring organizations of the treadway commission (u nastavku teksta COSO). OLAF je osnovan 1999. godine te je nezavisni europski istražni ured za borbu protiv prijevара i prekograničnog kriminaliteta. Godišnje je nekoliko stotina slučajeva pod nadzorom ovog ureda a svi se oni odnose na prevare u prihodima Europske unije ili su njezina sredstva zlouporabljena. Provodi istrage s ciljem sprječavanja prijevара, korupcije i drugih nelegalnih aktivnosti koje utječu na Europsku uniju te štiti njezin financijski interes te za to koristi sredstva Europske unije. Služi se različitim istražnim tehnikama i metodama te je sva pozornost djelovanja OLAF-a usmjerena na rješavanje nezakonitih postupanja unutar europskih institucija i tako pomaže Europskoj zajednici i vlastima. Istrage koje provodi vezane su za sve rashode EU-a, određeni dio prihoda EU-a, uglavnom carine te sumnje na teške povrede dužnosti osoblja institucija EU-a.

„Glavne ovlasti OLAF-a su sljedeće:

- Upravlja internim istragama u bilo kojim državnim tijelima i institucijama koje se financiraju iz proračuna Europske unije
- Upravlja vanjskim istragama u bilo kojoj europskoj instituciji koja se financira iz proračuna Europske unije
- Upravlja vanjskim istragama u bilo kojoj europskoj instituciji koja se financira iz proračuna Europske unije.

- Organizira usku suradnju s nadležnim tijelima država članica i koordinira njihove istražne aktivnosti.¹⁷

U svom radu, ovo tijelo surađuje s istražnim, pravosudnim i upravnim tijelima zemalja na čijem teritoriju djeluju treće zemlje koje nisu članice Europske unije, ali su povezane s njom. Samim time obavlja svoje zadaće tako što sve prijevare koje su povezane sa sredstvima EU-a istražuje i osigurava da novac poreznih obveznika ide u projekte u kojima se otvaraju nova radna mjesta te se tako potiče rast Europske unije. U OLAF-u je zaposleno gotovo 500 službenika koji djeluju u procesima borbe protiv prijevara i korupcije. Sve to je utjecalo i na povećanje povjerenje građana u institucije EU-a te dolazi i do razvijanja dobre politike borbe protiv prijevara na teritoriju Europske unije.

Sljedeća međunarodna organizacija za borbu protiv prijevara je AFCOS odnosno sustav za koordinaciju zakonodavnih, upravnih i operativnih aktivnosti čija je svrha zaštita financijskih interesa EU-a te pružanje pomoći i podrške OLAF-u. Mreža AFCOS je osnovana Odlukom Vlade Republike Hrvatske te su u njoj imenovane odgovorne osobe i zadaće tijela u AFCOS mreži. U ovom sustavu djeluju predstavnici Ministarstva pravosuđa, Ministarstva unutarnjih poslova, Uprave za sustav javne nabave, Ministarstva financija, Državnog ureda za reviziju te Državnog odvjetništva. Osnovan je Samostalni odjel za suzbijanje nepravilnosti i prijevara u okviru Ministarstva financija i to s ciljem koordinacije između tijela AFCOS-a te kako bi se zaštitili financijski interesi Europske unije. Također među nadležnosti ovog samostalnog sustava ubrajaju se i razmjene informacija o nepravilnostima i prijevarama s tijelima u AFCOS sustavu i OLAF-om, osiguranje provođenja inspekcija i istraga stručnjaka OLAF-a, donošenje programa usavršavanja zaposlenika u AFCOS tijelima, razmjenjivanje informacija s tijelima javne vlasti u slučaju sumnje na prijevaru ili korupciju te podnošenje odgovarajućih prijava nadležnim tijelima iz AFCOS mreže. Postoje dva odjela u okviru Samostalne službe za suzbijanje nepravilnosti i prijevara. Odjel za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanje o nepravilnostima bavi se razmjenom informacija o nepravilnostima i prijevarama s tijelima, izvještava Nacionalnog dužnosnika za ovjeravanje o poduzetim mjerama i rezultatima postupaka koji su pokrenuti u svrhu sankcioniranja

¹⁷A. Vranko; OLAF i partneri u borbi protiv prijevara, 2009., str.428.

otkrivenih nepravilnosti. Drugi odjel je Odjel za praćenje postupanja po prijavljenim nepravilnostima i koordinaciju s nadležnim tijelima koji se odnosi suradnju s OLAF-om, upućivanje nadležnih tijela iz AFCOS mreže u svrhu prikupljanja dokaza, pokretanje odgovarajućih postupaka na temelju određenih dojava o nepravilnostima. Svrha ovih odjela je zaštita financijskih interesa u Hrvatskoj i Europskoj uniji.

„COSO je dobrovoljna udruga američkih poduzeća osnovana 1985. koja je početkom devedesetih godina odlučila stvoriti jedinstvene opće priznate standarde i metode za opći koncept interne kontrole kao važne komponente za obranu od internih i eksternih prijevara.“¹⁸ S obzirom da je u ranim 80-tim godinama američko gospodarstvo imalo nekoliko skandala u vezi štedno-kreditne zadruge, zahtijevale su se promjene na tom području. Formirano je Nacionalno povjerenstvo za prijeverno financijsko izvješćivanje čiji je zadatak bio proučavanje uzroka koji dovode do financijske prijevare. COSO model je program interne kontrole i sadrži pet točaka: okruženje kontrole, procjena rizika, djelovanje kontrole, informacije i komunikacije i nadzor. Ovaj model je dopunjen 2003.godine te sadrži osam elemenata koji su potrebni za učinkovitu internu kontrolu. Ti elementi se odnose na interno okruženje odnosno menadžment koji je odgovoran za svijest o riziku lažiranja, postavljanje cilja, identifikacija događaja gdje je obaveza suradnika ili zaposlenika da dojavu rizik prijevare, procjena rizika što je odgovornost menadžmenta, reakcija na rizik, djelovanje kontrole što otkriva sve identificirane rizike, informacija i komunikacija te praćenje izvedbe.

6. Manipulacije u financijskim izvještajima povezane s prodajom/prihodima

Financijski izvještaji prema Međunarodnim računovodstvenim standardima moraju realno prikazivati financijski položaj, uspješnost, novčane tokove i poslovanje poduzeća, ali o nije uvijek slučaj. Postoji mogućnost pogrešnog prikazivanja poslovanja poduzeća odnosno netočno i nerealno financijsko izvještavanje. Pojam računovodstvena manipulacija odnosi se na definiranje računovodstvenih postupaka i aktivnosti koje rezultiraju pogreškama ili prijeverama u financijskim izvještajima. S

¹⁸V. Belak, Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, Zagreb, BelakExcellens d.o.o., 2011., str. 114

pojavom upozoravajućih znakova na postojanje prijevара odnosno manipulacija u računovodstvu pristupa se izravnom detekcijom nepravilnosti.

„Računovodstveno manipuliranje nastaje kada menadžeri koriste prosudbu u procesu financijskog izvještavanja i strukturiranju transakcija te na taj način modificiraju financijske izvještaje s ciljem pogrešnog informiranja korisnika ili s ciljem utjecaja na ugovorne ishode koji ovise o računovodstvenim informacijama.“¹⁹ Kako bi se otkrile manipulacije u financijskim izvještajima potrebno je provoditi računovodstvene analize na kvalitetan i učinkovit način s ciljem detekcije metoda kreativnog računovodstva. Analiza se odnosi na identificiranje ključnih računovodstvenih politika, kvalitetu bilješki te otkrivanje indikatora prijevара. Kreativno računovodstvo se prvobitno odnosilo na iskazivanje fer stanja u financijskim izvještajima nekog poduzeća, ali s vremenom je postalo manipulativno računovodstvo odnosno dolazi do lažiranja. To su načini koji se koriste u svrhu lažiranja financijskih izvještaja.

6.1. Lažno povećanje prihoda ili drugih aktivnosti povratnom trgovinom bez promjene dobiti

Ovo je jedan od načina manipulacije u računovodstvu te se odnosi na lažno prikazivanje povećane aktivnosti dva ili više poduzeća, ali bez povećanja dobiti. Povratna trgovina se izvodi na način da si poduzeća međusobno šalju račune za isporuke koje se nisu zapravo niti dogodile. Tim načinom se u oba poduzeće povećavaju prihodi i rashodi, ali takve transakcije ne utječu na povećanje dobiti niti se ne mijenja porezna obveza oba sudionika u ovom triku. Što se tiče PDV-a, on se međusobno prebija jer su transakcije rađene u istom obračunskom razdoblju.

Provođenje povratne trgovine ne utječe na dobit, ali utječe na stvaranje lažnog dojma o povećanju aktivnosti ili povećanju prihoda. Sve to dovodi do obmane za dioničare i analitičare te rezultira lažnim financijskim izvještajima. Kao primjer ovakvog trika može se navesti slučaj tvrtke „Qwest“ iz SAD-a, kada je 2002.godine lažno povećala prihode putem trika povratne trgovine a sve s ciljem prikrivanja pada aktivnosti i svojeg

¹⁹D. Gabrić, M. Miljko: Računovodstvene manipulacije u financijskim izvještajima poduzeća-istraživanje motivacije i poticaja, 2018, str. 6

financijskog stanja s kojim posluje. Postoji mogućnost pojave trika i između dijelova pojedinih poduzeća koje se bave trgovinom te kod kojih su nagrade menadžerima povezane s ostvarenjem prihoda od prodaje. „Kad postoji sumnja da je primijenjen trik povratne trgovine, forenzičar u svojoj istrazi polazi od općih upozoravajućih znakova koji se temelje na nagloj promjeni strukture troškova. Naime, kad se istodobno povećavaju prihodi i rashodi za isti iznos, onda udjel troškova(rashoda) u prihodu počinje naglo rasti.“²⁰

Tablica 1. Učinak primjene povratne trgovine na povećanje postotka udjela troškova u prihodu

	Stvarno stanje		Lažno priznavanje prihoda i rashoda u RDG			
	RDG	%	Stvarno	Lažno	Ukupno	%
Prihod	1.000.000	100%	1.000.000	1.000.000	2.000.000	100%
Rashod	400.000	40%	400.000	1.000.000	1.400.000	70%
Bruto-marža	600.000	60%			600.000	30%

Izvor: vlastita izrada prema podacima: V.Belak: Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika

Tablicom broj 1. prikazano je učinak primjene povratne trgovine na povećanje postotka udjela troškova u prihodu te je iz tablice vidljivo da je došlo do naglog povećanja udjela rashoda u prihodu i to s 40% na 70%. Također bruto marža se smanjila sa 60% na 30%. Ovakve prijevare u transakcijama privlače pažnju forenzičara te on svoju istragu započinje s kraja obračunskog razdoblja jer je u većini slučajeva tada ovakva prijevarena počinjena. Forenzičar istražuje tako što pregledava kraća razdoblja od mjesec dana a onda i svaki dan te tako može točnije locirati dane u kojima postoje sumnjiva odstupanja. Takvim detaljnijim pregledom forenzičara, odstupanja udjela rashoda i bruto marže u prihodu će postajati veća. Sljedeći korak je otkivanje svih transakcija u kojima su kupci i dobavljači zapravo iste osobe te se te transakcije posebno provjeravaju.

²⁰V.Belak: Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, Belakexcellens d.o.o., 2017., str.527

Nakon toga utvrđuju se transakcije u kojima nije dolazilo do nikakvog novčanog tijeka, ali je izveden prijeboj.

Samo utvrđivanje mogućih transakcija ne dokazuje da je lažna trgovina izvedena jer je prijeboj legitimna transakcija, ukoliko postoji određena poslovna svrha. Forenzičar tada izdvaja samo one transakcije za koje ne postoji određena poslovna svrha a to su one transakcije gdje ne postoji stvarna isporuka zaliha ili usluga niti odgovarajuća dokumentacija koja to može dokazati. Kod prodaje zaliha je lakše utvrditi prijevaru te da ne postoji isporuka, ali moguće je naići i na slučaj lažirane dokumentacije vezane za isporuku. Međutim forenzičar vrlo brzo može to otkriti jer kod takve lažirane dokumentacije se nailazi na pogreške i u takvom procesu sudjeluje više osoba te kroz razgovor između njih i forenzičara dolazi do otkrivanja jer izjave ne budu usuglašene ili nisu spremni jedni za druge lagati. Kod lažiranja prodaje usluga potrebno je izraditi više lažne dokumentacije u odnosu na lažiranje isporuke te tu forenzičar lako otkriva nedostatke.

6.2. Lažno povećanje prihoda radi povećanja dobiti ili skrivanje gubitaka

Manipulacija u financijskim izvještajima koja se odnosi na lažno povećanje prihoda se pojavljuje najčešće u raznim oblicima. Pojavljivala se u mnogim slučajevima te je lažno priznavanje prihoda uočeno kod tvrtki „Enron“, „WorldCom“, „Toshiba“, „Qwest“ i mnoge druge. U svim ovim slučajevima, tvrtke su koristile trikove s lažnim priznavanjem prihoda kako bi namještale i prikazivale što bolje financijske rezultate u svom poslovanju. Ti trikovi odnose se na manipulacije s kojima se trajno utječe na financijsko stanje u računu dobiti i gubitka poduzeća te također postoje i manipulacije koje su privremene te se one poništavaju kada se zbroji prihod u duljem razdoblju.

Manipulacije s trajnim posljedicama djeluju opasnije. „Trikovi kojima su priznavani lažni prihodi trajne prirode najčešće su bili:

1. Priznavanje lažnog prihoda na temelju dvostrukih faktura prodaje i prihoda
2. Priznavanje lažnog prihoda na temelju lažnih faktura i nepostojećih kupaca
3. Priznavanje lažnog prihoda na temelju povećanja iznosa na fakturama

4. Priznavanje lažnog prihoda na temelju knjiženja internih faktura za nedovršene proizvode i nakon dovršenja i isporuke tih proizvoda, ponovno fakturiranje.“²¹

Manipulacija priznavanja lažnog prihoda na temelju dvostrukih faktura prodaje i prihoda odnosi se na provođenje pogrešnih isplata za robu koja je stvarno zaprimljena. Jednostavnije rečeno, jedna faktura se naplaćuje dva puta. Moguće je i namjerno plaćanje fakture pogrešnom kupcu nakon slanja fakture, poduzeće prevarant traži povrat fakture te iznos uplaćuje na osobni račun. Ispravnu fakturu i odgovarajućem kupcu poduzeće onda uplaćuje nalogom za plaćanje kroz knjigovodstveni sustav. Priznavanje lažnih prihoda na temelju lažnih faktura i nepostojećih kupaca se odnosi na izdavanje faktura koje nisu u potpunosti točne ili im nedostaje odgovarajuća forma. Takvom manipulacijom se ostvaruju lažni prihodi jer se izdaju računi za neisporučene proizvode ili usluge. Mogu biti ispostavljeni na nepostojeće kupce ili lažne kupce te poduzetnike. U takvim slučajevima, lažni računi se niti ne dostavljaju kupcima nego se samo evidentiraju u poslovnim knjigama poduzeća koje je prevarant. „Ovakve prijevare ponekad se provode u dogovoru s poslovnim partnerima za isporuke koje će se u sljedećoj godini realizirati ili stornirati, kada ih je još teže razotkriti. Prihodi se ponekad povećavaju obračunavanjem kamata dužnicima na kašnjenje plaćanja, iako se ne namjeravaju naplatiti. Prihode je teže krivotvoriti nego rashode, pa se prijevare u računu dobiti i gubitka češće mogu naći na rashodnoj strani ovog financijskog izvještaja.“²²

Priznavanje lažnog prihoda na temelju povećanja iznosa na fakturama je manipulacija koja uglavnom ide preko kupaca koji mogu i ne moraju biti svjesni počinjenja prijevare. Poduzeća se koriste lažnim fakturama ili fakturama na kojima su veći iznosi od onog realnog iznosa. Kada je kupac svjestan prijevare tada se radi o stvarnim transakcijama za dobra ili usluge a višak novca koji je stečen tako što su na fakturi prikazane veće količine robe, kupac raspoređuje kao mito zaposleniku. Kada kupac nije svjestan prijevare koja se opčinjava, poduzeće izdaje lažne fakture za dobra ili usluge koja su već plaćena. Prilikom isplate zaposlenik prevarant, iznos zadržava za sebe, te na taj način oštećuje svog poslodavca koji nikad ne primi svoju plaćenu robu ili usluge.

²¹Ibidem, str.530

²²www.teb.hr

Priznavanje lažnog prihoda na temelju knjiženja internih fakturaza nedovršene proizvode i nakon dovršenja i isporuke tih proizvoda, ponovno fakturiranje se odnosi na manipulaciju kojom poduzeće izdaje fakturu za proizvode koji nemaju oblik gotovog proizvoda. Fazom dovršavanja proizvoda te kada je spreman za isporuku poduzeće ponovno izdaje fakturu kupcu koji ima obvezu plaćanja. Cilj je ostvarivanje lažnog prihoda za poduzeće koje je počinilo prijevaru te samim time nanosi se šteta kupcu koji je fizička ili pravna osoba.

Druga skupina manipulacija se odnosi na priznavanje prihoda prije vremena ili prenošenje prihoda kroz razdoblja te sadrži više trikova od manipulacija koje rezultiraju trajno na račun dobiti i gubitka. Ti trikovi se odnose na priznavanje lažnog prihoda u dogovoru s drugim poduzećem, priznavanje lažnog prihoda putem slanja većeg broja dijelova nekom od proizvodnih partnera, povećanje prihoda vraćanjem vrijednosti imovini koja je prije otpisana, priznavanje prihoda prije ispunjenja uvjeta za to. Također moguće je tijekom razdoblja doći i do neregularnog priznavanja prihoda na račun smanjenja obveza ili putem smanjenja vrijednosnih usklađenja, te smanjenjem akumulirane amortizacije. Veliki broj ovih trikova kojim se prihodi prenose kroz vrijeme je povezan s lažnim troškovima.

Što se tiče skrivanja gubitaka odnosno priznavanja lažnih prihoda to obično iniciraju menadžeri jer imaju pad svojih poslovnih rezultata. Iskazivanje gubitaka odnosno realno stanje u financijskim izvještajima dovodi do narušavanja odnosa s dobavljačima i bankama. Može doći i do poskupljivanja robe i usluga od dobavljača, te zbog povećanog rizika banke podižu kamate. Sve to za poduzeće stvara otežavajuće okolnosti jer povećava gubitak i otežava likvidnost i poslovanje. Skrivanjem gubitka, menadžeri rade u korist poduzeća te samim time potiču likvidnost poduzeća a sve u nadi da će ostvareni gubitak moći biti iskazan i nadoknađen u budućem poslovanju. Nažalost to u većini slučajeva nije tako jer se skriveni gubitci nagomilavaju te rezultiraju prezaduženošću i nelikvidnošću. Trenutak kada poduzeće više ne može skrivati svoje gubitke dovodi do činjenice da je naglo zapao u velike poteškoće, ali to je svakako posljedica odgađanja iskazivanja stvarno nastalih gubitaka s kojima posluje.

Računovođe također imaju veliku ulogu u skrivanu gubitaka poslovanja. Menadžeri u svrhu prikazivanja boljeg financijskog rezultata zadržavaju određene ulazne račune te ih ne knjiže ili izdaju račune za neobavljene usluge te se tako iskazuju viši prihodi ili niži rashodi. Ono što privuče pažnju računovođi je reakcija poslovnih partnera koji će tražiti usuglašavanje potraživanja i obveza, te lažni prihodi i skriveni rashodi ne prate novčani tijek. Sve te prijekure u financijskim izvještajima ukazuju računovođi na to da postoji propust ili određena manipulacija. „Prijekure u koje su uz menadžere uključeni računovođe teže je otkriti, jer će gubici biti proknjiženi, iako na neodgovarajućim kontima. Potraživanja i obveze moći će se usuglasiti s poslovnim partnerima, pa će gubici biti skriveni sve dok to poslovanje bude dozvoljavalo i dok će menadžeri moći poslovnim partnerima opravdavati kašnjenja plaćanja.“²³ Gubici koji nisu prikazani u financijskim izvještajima mogu se skrivati na različitim mjestima odnosno u prihodima, rashodima i bilančnim stavkama te takve stavke treba posebno promatrati i kontrolirati.

Prijekure se ne mogu dugo skrivati i njihovo se odgađanje može samo prikazivati određeno vrijeme te skriveni gubici utječu na tekuće poslovanje i otežavaju ga. Mali poduzetnici mogu sakrivati svoje realno stanje kratko vrijeme dok oni veći to uspijevaju godinama, ali sve ovisi o vrsti i veličini gubitka, financijskoj stabilnosti u poslovanju općenito te drugim faktorima. Također skrivanje gubitaka nanosi štetu vjerovnicima odnosno dobavljačima, kreditorima koji nemaju mogućnost naplate svojih potraživanja kao i radnicima koji ne mogu dobiti svoje plaće.

Manipulacija koja se također pojavljuje u praksi je lažno smanjivanje troškova kako bi se izbjeglo prikazivanje gubitaka ili da bi se povećala dobit poduzeća. Postoje različite kombinacije ove manipulacije te je potrebno istražiti mogućnost pojavljivanja svake od njih. Postoji izostavljanje priznavanja velikog dijela troškova i obveza tako što se preknjižavaju na kraju razdoblja i prenose na razgraničenja. Unutarnjom kontrolom ili forenzičnom istragom se otkriva trik preknjiženja troškova. Troškovi se odgađanjem prenose na razgraničenja i priznaju u budućem razdoblju. Ovaj trik je previše uočljiv i nije siguran upravo zato jer naglo povećanje troškova na poziciji razgraničenja upozoravaju na to da treba kontrolirati troškove. Ukoliko dođe do financijskog sloma,

²³<https://www.teb.hr/> (preuzeto 3.7.2019)

takvi troškovi otvaraju put velikim problemima jer će biti priznati u najlošijoj situaciji. Kako bi se došlo do lažnog smanjenja troškova koristi se kapitalizacija operativnih troškova i njihov prijenos na dugotrajnu materijalnu i nematerijalnu imovinu. Na takve manipulacije upozorava naglo povećanje vrijednosti imovine u bilanci. Kada se istražuje, subjekt ne može dokazati postojanje nematerijalne imovine koja će ostvariti neke buduće gospodarske koristi te se ti izdaci prema Međunarodnim računovodstvenim standardima, priznaju kao rashod u trenutku njihova nastanka.

Kada je rezultat poslovanja loš i nezadovoljavajući na tržištu koristi se trik smanjivanja troškova amortizacije imovine. Forenzičar to otkriva, ukoliko se iz obračuna amortizacije izostavljaju sredstva dugotrajne imovine na koje se obračunava amortizacija. To se može vidjeti u bilanci prijašnjih godina ako je došlo do lažnog smanjenja troškova amortizacije. Ukoliko se stopa amortizacije koja se obračunava promijenila istraga forenzičara nije toliko jednostavna. Kako bi se manjili troškovi amortizacije nastoji se produžiti vijek trajanja sredstava što smanjuje i stopu obračuna amortizacije. Postoji neusklađenost između računovodstvenih i poreznih propisa te je samim time forenzičaru teže otkriti i dokazati manipulaciju. Navika i praksa je da se u financijskim izvještajima amortizacija priznaje prema poreznim propisima, ali pravilno bi bilo da se ona obračunava u skladu s računovodstvenim standardima a poreznim propisima bi trebalo odrediti da li je porezno priznata ili nepriznata. Smanjenje operativnih troškova i njihov lažni prijenos na zalihe dio je prijevarnog agresivnog računovodstva. Primjeri iz prakse pokazuju kako se može raditi o smanjivanju troškova u tekućoj godini putem povećanja zaliha robe za iznos tih troškova, kao i o smanjivanju stvarnih gubitaka poduzeća prijenosom tekućih troškova na stavke aktive ili nepostojeće zalihe. Tvrtka „Phar-Mor“ nije primjenjivala kontinuiranu metodu obračuna zaliha nego periodičnu a svoje je zalihe razduživala prema maloprodajnoj metodi te je takvim načinom manipulacije bilo jednostavnije namještati rezultate.

6.3. Lažno smanjenje prihoda radi smanjenja dobiti

Kako postoji skrivanje gubitaka tako postoji skrivanje dobiti u poduzećima kojim se želi prikazati lošije financijsko stanje na tržištu u odnosu na stvarno. Razlozi mogu biti različiti, ali najčešći razlog lažnog smanjenja prihoda radi smanjenja dobiti je

stvaranje rezervi u dobrim razdobljima kako bi se mogle iskoristiti u lošijim budućim razdobljima. Također razlog može biti ujednačavanje poslovnih rezultata po godinama te objavljivanje manje dobiti s ciljem jednakih isplata dioničarima. Moguće je da poduzeća smanjuju lažno smanjuju prihod kako bi smanjili obračun poreza na dobiti ili ga ujednačili. Kod privatnih poduzeća najčešće se ova manipulacija u računovodstvu koristi u obliku skrivanja prihoda i novca od gotovinskih prodaja. Oblici koji se pojavljuju prilikom lažnog smanjivanja prihoda radi smanjenja dobiti opisuju se u nastavku.

a. Prijenos prihoda na odgođene prihode radi smanjenja dobiti

Ovo je najučestalija pojava kod tvrtki čije dionice kotiraju na tržištu kapitala kao i kod privatnih tvrtki. Cilj je postići ujednačenje prihoda i neto dobiti između izvještajnih razdoblja tako što se „izgladuju“ stavke prihoda. Na kontu 191 – Obračunani prihodi budućeg razdoblja knjiže se odgođeni prihodi. Ovim trikom se mogu odgoditi različite vrste prihoda, ali najučinkovitije je odgađanje prihoda od usluga, ukoliko je izvođenje radova duže nego inače. Također moguće je odgađanje prihoda od prodaje dobara pod isprikom da nisu zadovoljeni svi uvjeti za priznavanje prihoda. Odgađanje prihoda locira se na aktivnim vremenskim razgraničenjima i ukoliko se radi o većim iznosima je posebno uočljivo što je obaveza forenzičara da takvim situacijama posveti dodatnu pažnju. On mora utvrditi stvarno stanje na terenu u trenutku odgode kao i ugovore te to radi uz pomoć dokumentacije. Dokumentacija koja opravdava razloge odgađanja prihoda su nalozi i slično te, ukoliko poduzeće ne prilaže dokumentaciju i ugovore riječ je o lažnom odgađanju prihoda.

b. Izbjegavanje priznavanja prihoda i skrivanje novca od gotovinske prodaje

Najčešći oblik krađe je krađa novca, te je zajedno sa skrivanjem dijela prihoda posebno zastupljena kod poduzeća koji izravno naplaćuju prihod. Najčešće se događa kod privatnih poduzeća koji izbjegavaju priznavanje prihoda i lažiraju financijske izvještaje prema tome a sve s ciljem izbjegavanja porezne obveze odnosno plaćanja poreza na dobit. „Izbjegavanje priznavanja prihoda ne može se na prvi pogled uočiti iz financijskih izvještaja, posebno ako to traje više godina uzastopno. Kad je riječ o većim iznosima izbjegavanja priznavanja prihoda, tvrtka mora izbjeći i priznavanje velikog dijela

rashoda. To za forenzičara znači da će i dokumentacija o priznavanju rashoda većim dijelom biti nelogična i neuredna.“²⁴ Otkrivanje ove manipulacije koja je povezana s prihodima nije jednostavno te u praksi forenzičari često tajno promatraju i procjenjuju poslovne aktivnosti poduzeća. Ukoliko su zarade puno veće od objavljenog prihoda u financijskom izvještaju, forenzičar će istraživati dokumentaciju. Ukoliko postoji sumnja u izbjegavanje priznavanja prihoda i skrivanje novca od prodaje Porezna uprava može u kontrolu poslati lažne kupce.

c. *Smanjenje prihoda na račun povećanja revalorizacijskim rezervi*

Smanjivanje prihoda na račun povećanja revalorizacijskih rezervi se ubraja u bizarno prijevorno agresivno računovodstvo te se knjiženja izvode protiv pravila. Radi se o smanjivanju prihoda kako bi se povećavale revalorizacijske rezerve te se to najčešće izvodi kada postoji stvarni postupak revalorizacije dugotrajne materijalne imovine.

Ovaj trik se izvodi u slučaju iznenadnih velikih iznosa ostalih prihoda koji izazivaju velike oscilacije dobiti. Otkrivanje ove vrste manipulacije ne predstavlja veliki posao za forenzičara jer se provodi redovita kontrola revalorizacijskih rezervi odnosno njihova knjiženja. „ Ako je prihod smanjen na račun povećanja revalorizacijskih rezervi u godini u kojoj revalorizacije uopće nije bilo, otkrivanje je još lakše jer se revalorizacijske rezerve povećavaju kad bi se trebale smanjivati ili nastanu bez pojave revalorizacije dugotrajne materijalne imovine. Osim toga, smanjenje prihoda izravno na stavkama prihoda uvijek se provjerava jer se prihodi, u pravilu, smanjuju samo kod prijenosa na konto 790 – Razlika prihoda i rashoda, na kraju razdoblja.“²⁵

d. *Smanjenje prihoda na račun povećanja obveza*

Ovaj trik također spada u bizarno prijevorno agresivno računovodstvo s protupravnim knjiženjima. Najčešće se pojavljuje kod onih poduzeća koja u svom poslovanju nemaju puno dugoročnih obaveza. Izvodi se tako da se u jednom razdoblju prihodi smanje a obveze povećaju, te se u narednim razdobljima smanje obveze a prihodi ponovno priznaju. Ukoliko se lažno smanjuju prihodi a kao protustavka tome se prikaže

²⁴Ibidem, str. 605.

²⁵Ibidem, str 607.

povećanje obveza, teško će se prepoznati manipulacija iako prateća dokumentacija koja dokazuje manipulaciju izostaje. Uglavnom, ukoliko se primjenjuje forenzično pravilo provjeravanja smanjenja prihoda izravno na stavkama prihoda ova manipulacija se lakše i brže otkriva.

e. Dogovor s prijateljskim tvrtkama da im se ne šalju računi o tekućoj godini nego u idućoj godini

Smanjivanje prihoda koje ostaje neotkrivena manipulacija i pojavljuje se kada prodavatelju ne odgovara priznati prihod dok s druge strane odgovara ne priznati rashode u toj godini. U ovakvim situacijama se izbjegavaju slati fakture koje dokazuju prodaju te se to izbjegavanje prešućuje. „Taj trik se teško otkriva jer nema oštećenih strana u tom postupku, a Porezna uprava ništa ne gubi jer će prodavatelj platiti manji porez. Kupac će za istu svotu platiti veći porez jer ima manje rashode. Nezadovoljni bi mogli biti dioničari koji će dobiti manje dividende, ali oni to najčešće nikad ne saznaju.“²⁶

Iznenadno velik pad prihoda u posljednjem razdoblju u odnosu na prethodna razdoblja, može biti znak da postoji dogovor s prijateljskim tvrtkama o ne slanju računa u tekućoj godini nego u narednoj. Forenzičar u tom slučaju pregledava dokumentaciju o poslovnim događajima na kraju razdoblja te vrlo vjerojatno otkriva da je obavljena isporuka, ali fakture nisu ispostavljene.

7. Vanjski upozoravajući znakovi na prijevare povezane s prodajom

Mnoge tvrtke izvode računovodstvene manipulacije kako bi prikazale željeni rezultat u njihovom poslovanju a koji zapravo odstupa od stvarnosti i računovodstvenih propisa. U forenzičnom računovodstvu nedostaje upravo te prakse otkivanja manipulacija i lažnih knjiženja. Sami upozoravajući znakovi za postojanje manipulacija i lažnih knjiženja nisu dovoljan dokaz jer je potrebno otkriti konkretna lažna knjiženja. Za takvo što potrebna je vještina otkrivanja upozoravajućih znakova i manipulacija u računovodstvu.

²⁶Ibidem, str 608.

Ukoliko manipulacije nisu dobro skrivene u financijskim izvještajima to se mogu uočiti vanjski upozoravajući znakovi na sumnju prijave te njih je potrebno dobro istražiti. Oni se odnose na iznenadna odstupanja troškova u odnosu na prethodnu godinu, promjene u računu dobiti i gubitka i bilance, nepodudaranje financijskih izvještaja, porast potraživanja od kupaca, porast prihoda i nematerijalne imovine i brojni drugi vanjski upozoravajući znakovi. „U prvom pogledu na upozoravajuće znakove primjenjuje se deduktivni pristup koji forenzičara vodi prema sumnjivim stavkama. Ako se pronađe neka sumnjiva stavka, prelazi se na induktivni pristup. Tada se istraga nastavlja i širi oko te stavke dok se ne dokaže manipulacija ili opovrgne sumnja.“²⁷Ukoliko dođe do velike promjene u prihodima, a dobit je ujednačena po godinama to stvara sumnju da su na računu dobiti i gubitka troškovi varirali odnosno da su smanjeni ili povećani. U ovom slučaju potrebno je istražiti sve vrste troškova. Lažno snižavanje troškova odaje činjenica naglog pada prihoda a nepromijenjena dobit.

Forenzičari i analitičari imaju težak posao u prepoznavanju lažiranih financijskih izvještaja te je postoji mogućnost za analitičare da budu izloženi riziku tužbe za klevetu jer iznose javno svoje sumnje u lažiranje. Vanjske procjene financijskog stanja poduzeća su važne za ulagače, ali i za širu javnost. Također, procjene financijskog stanja poduzeća i mogućeg lažiranja financijskih izvještaja s njihove strane je važno i za banke koje im odobravaju kredite. Takva poduzeća žele od banaka dobiti što više novca i kad banke odobre kredit prijevernom poduzeću teško svoj novac dobivaju natrag te trpe velike gubitke. S druge strane, banke su upoznate s rizikom odobravanja kredita na temelju sumnjivih financijskih izvještaja te njihovi analitičari poduzimaju sve potrebne radnje kako bi se otkrile manipulacije u financijskim izvještajima poduzeća koja potražuju kredit. Računovodstvene manipulacije poduzeća čije dionice kotiraju na burzi najčešće su se odnosile na:

- Povećanje prihoda
- Smanjenje troškova
- Skrivanje obveza i informacija o zaduženosti.

²⁷V. Belak , Forenzična detekcija manipulacija I lažnih knjiženja s ciljem smanjenja dobitka i poreza na dobitak, *RRIF*, br.9, 2018.,str, 19.

Sve tri vrste manipulacija često se izvode istovremeno i povećava se učinak provođenja prijevare odnosno manipulacije.

Manipulacija povećanja prihoda uz pomoć računovodstvenih manipulacija je česta u brojim slučajevima i računovodstvenim skandalima a kao primjer tome je slučaj poduzeća „Enron“. Američka tvrtka je povećavala svoje prihode tako što je priznavala nezarađene dobiti prije vremena odnosno pri potpisivanju ugovora a ne u trenutku stvarne zarade prihoda. Taj prihod su priznali na temelju neto sadašnje vrijednosti ukupnih budućih procijenjenih prihoda i troškova buduće zarade. Među brojim primjerima iz prakse za ovu manipulaciju našla se i tvrtka „Rent-Way“ koja je za svoji iznajmljenu imovinu lažno povećavala iznose na tim fakturama kako bi priznala veći prihod. Time je povećala stanje zaliha koje je knjižila na dugovnoj strani a na potražnoj strani je povećavala prihode. Lažnim povećanjem rabata od dobavljača i dodatnim dodavanjem istih dovelo je tvrtku „Rent-Way“ do lažno povećanih prihoda od poslovanja u iznosu od 5,6 milijuna američkih dolara. U praksi su najčešći slučajevi lažiranja financijskih izvještaja odnosno upravljanja zaradom su zapravo priznavanje lažnog prihoda i nepravilno priznavanje prihoda.

„Da bi se lakše odabrali testovi koje forenzičari i analitičari tržišta kapitala trebaju provesti s ciljem otkrivanja upozoravajućih znakova svih vrsta manipulacija, korisno ih je podijeliti u tri skupine:

- A) Priznavanje lažnih prihoda od prodaje povezanih s povećanje potraživanja od kupaca
- B) Vremenski nepravilno priznavanje prihoda
- C) Priznavanje lažnih prihoda koji se kategoriziraju kao ostali ili izvanredni prihodi“²⁸

Pod stavkom A ubrajaju se slučajevi priznavanja lažnog prihoda na temelju dvostrukih faktura, nepostojećih kupaca i na temelju povećanja iznosa na fakturama. Također nisu isključeni slučajevi dogovora s prijateljskim tvrtkama koje su voljne pomoći te priznavanje lažnog prihoda na temelju međusobnih faktura između dvije tvrtke iako

²⁸V.Belak: Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare I računovodstvena forenzika, Belakexcellens d.o.o., 2017., str.463

nema isporuke u stvarnosti. Za otkrivanje ovakvih manipulacija forenzičari i analitičari s obzirom na to da se radi o vanjskim upozoravajućim znakovima na raspolaganju imaju samo financijske izvještaje i bilješke uz njih. Vremenski nepravilno priznavanje prihoda se smatra ozbiljnom manipulacijom te se teže otkriva u odnosu na priznavanje lažnog prihoda od prodaje. Ono što dovodi do vanjskih upozoravajućih znakova koji se nazivaju još crvene zastavice (engl. Red flags) su analitički postupci odnosno testovi za detektiranje prijevare u priznavanju lažnog prihoda koje je povezano s povećanjem potraživanja od kupaca. Analitički postupci mogu se odraziti u naglom skoku potraživanja od kupaca u odnosu na prethodno razdoblje te da se povećavaju brže od kratkotrajne imovine, zatim konstantan rast udjela potraživanja od kupaca u kratkotrajnom imovini, zalihe rastu puno brže od porasta kratkotrajne imovine. Također uključeno je i povećanje prihoda bez povećanja novčanog tijeka i povećanje operativnih troškova koje ne prati povećanje prihoda te se pojavljuje neslaganje troškova u knjigama u odnosu na podnesene porezne prijave. S obzirom na činjenicu da počinitelji prijevare primjenjuju trik koji se odnosi na kontinuiranu prodaju potraživanja bankama ili drugim tvrtkama potrebno je uraditi test koji se odnosi na utvrđivanje porasta prihoda od prodaje. Ukoliko se provedu svi potrebni testovi, forenzičari i analitičari će moći potvrditi u većini slučajeva da postoji opravdana sumnja u lažiranje prihoda. Oni također otkrivaju manipulacije lažnih prihoda od prodaje koji su povezani sa povećanjem stavke potraživanja od kupaca. Važno je napomenuti da je jedan od najčešćih testova koji se primjenjuju na tržištu kapitala povećanje broja dana nenaplate potraživanja odnosno kod nas u praksi broj dana naplate potraživanja. Pomoću ovog testa procjenjuje se kvaliteta potraživanja te upozorava se njime na to da možda postoje manipulacije s prihodom i potraživanjima od kupaca. Broj dana naplate potraživanja se izračunava dijeljenjem stanja potraživanja od kupaca i prosječnog dnevnog prihoda od prodaje.

„B) Vremenski nepravilno priznavanje prihoda podrazumijeva da će prihod imati materijalnu osnovu za priznanje, ali još nema ispunjene sve uvjete koje traži MRS 18 ili drugi odgovarajući MSFI-ji. Neki autori ne vide veliku opasnost od vremenskog pomicanja prihoda iz jednog obračunskog razdoblja u drugo jer se, dugoročno gledano,

priznaje ista svota prihoda koja je samo drugačije raspoređen.“²⁹ Vremensko pomicanje prihoda može dovesti do negativnih posljedica jer postoje slučajevi kada su zbog takvog pomicanja i radi namještanja rezultata neke tvrtke morale isplatiti ogromne iznose kao nagrade svojim menadžerima. Kako bi se otkrila ova vrsta manipulacije vrlo važan zadatak imaju forenzičari i analitičari a to je usporedba prihoda i operativnog novčanog tijeka tijekom više tromjesečja. Kao upozoravajući znak na nepravilne prihode je kada operativni novčani tijekom neko vrijeme izostaje kao pokriće prihoda. Vremenski nepravilno priznavanje prihoda ogleda se kroz manipulacije priznavanja prihoda prije ispunjenja potrebnih uvjeta, nepravilno priznavanje prihoda izbjegavanjem nužnog odgađanja prihoda te na temelju neobvezujućih aranžmana s klijentima. Također uključeno je i nepravilno priznavanje prihoda na temelju prijevornih transakcija i priznavanje prihoda u trenutku isporuke proizvoda iako nisu prodani ugovorom.

Pod stavkom C) kao vanjski upozoravajući znakovi je priznavanje lažnih prihoda koji se kategoriziraju kao ostali ili izvanredni prihodi. Tu se ubrajaju manipulacije poput priznavanja lažnog prihoda na temelju lažnog povećanja rabata dobivenih od dobavljača kao i na temelju nerealno velike količine promotivnih kvota te na temelju istodobnog povećanja stanja zaliha. Ove manipulacije nisu povezane s povećanjem potraživanja od kupaca testovi ih neće izvana prepoznati i postoji potreba za provođenjem dodatnih testova koji se odnose na ispitivanje stanja i kretanja ostalih ili izvanrednih prihoda. Analitičari i forenzičari moraju testirati nagli rast prihoda, nerealno veliki udjel izvanrednih prihoda u ukupnim prihodima, udjel izvanrednih prihoda u ukupnim prihodima uspoređujući ih s tvrtkama iz iste djelatnosti te testiranje izostanka operativnog novčanog tijeka po osnovi ove vrste prihoda. Sva ta testiranja se provode kako bi se došlo do vanjskih upozoravajućih znakova na moguće prijevare povezane s prihodima. Forenzičari i analitičari mogu na temelju vanjskih upozoravajućih znakova uvidom u financijske izvještaje i njihove bilješke potvrditi sumnju na postojanje manipulacija s priznavanjem prihoda te to moraju dokazati točnim detekcijama.

²⁹Ibidem, str. 465

8. Mjere protiv prijevара u praksi

Prijevare u računovodstvu su posebne situacije na koje treba kontinuirano obraćati pažnju jer postoje određeni postupci u računovodstvu koji su u skladu sa zakonom i važećim računovodstvenim standardima i pravilima prema kojima se posluje i postupa na tržištu. Kada se ne postupa u skladu sa zakonom dolazi do lažiranja finansijskih izvještaja odnosno provođenja manipulacija i prijevара. Da bi se spriječio nastanak prijevара i otkrile počinjene prijevare moraju se poduzeti određene kontrole, analize i mjere protiv prijevара.

„Kontrole protiv prijevare organizacije obično provode kako bi odvratile, spriječile i rano otkrile prijevара. Kontrole uključuju:

- Uspostavu primjerenog signala s vrha
- Održavanje odgovarajućeg i učinkovitog sustava provjera
- Razvijanje učinkovitog korporativnog upravljanja
- Osiguranje odgovornog i pouzdanog odbora direktora
- Zapošljavanje objektivne i nezavisne revizorske tvrtke
- Uspostavu neovisnog zviždačkog sustava
- Održavanje neovisne i učinkovite interne revizije³⁰

Ove kategorije kontrola prijevare se mogu klasificirati prema odvratanju, sprječavanju ili otkrivanju. U kategoriju odvratanja ubraja se kodeks ponašanja, interna revizija, programi za zaposlenike, politika protiv prijevара, nezavisni revizijski odbor, nagrađivanje zviždača i ostalo. Pod sprječavanjem prijevare ubraja se interna revizija, iznenadne revizije te također nagrađivanje zviždača dok je otkrivanjem obuhvaćena eksterna revizija finansijskih izvještaja, eksterna revizija internih kontrola nad finansijskim izvještavanjem i menadžerski pregled internih kontrola.

Kod finansijskog izvještavanja jedna od mjera protiv prijevара u praksi je signal s vrha i linija za zviždače te se odnosi na atmosferu koju vodstvo organizacije stvara na radnom mjestu. Zamišljeno je da signal putuje i prenosi se s vrha organizacijske strukture prema

³⁰Z. Rezaee, R.Riley, Prijevара u finansijskim izvještajima-sprječavanje i otkrivanje, Zagreb, MATE, 2010, str 48

dolje. Etično ponašanje vrha poduzeća potaknut će i niže razine organizacije na isto ponašanje te signal s vrha odražava ujedno i kulturu organizacije na tržištu. Za određivanje signala menadžeri će koristiti četiri koraka odnosno komunikaciju etičkog očekivanja kompanije, vodit će se primjerom iz prakse, dati mehanizam za sigurno izvještavanje o prijevarama te nagrađivati poštene. Prijevara se ne može odvratiti te se tvrdi da se ne može spriječiti jer su veliki troškovi razvijanja sustava provjera za sprječavanje svake vrste prijevera. Odvratanje od počinjenja prijevera se nalazi u strahu da će počinitelj biti uhvaćen te naravno strah od kazni koje slijede za njega. Kao što je već spomenuto signal s vrha kao mjera protiv prijevera u praksi je stvaranje kulture poduzeća te bi se kodeks ponašanja trebao uspostaviti na svim dijelovima organizacije uključujući članove odbora direktora, izvršne direktore, zaposlenike, dobavljače, konzultante i sve ostale suradnike.

Komunicirati etička očekivanja organizacije je također mjera protiv prijevera u praksi te da bi se uspostavilo etično ponašanje organizacija mora pokazivati svoju posvećenost kroz razne mehanizme. To se postiže izlaganjem postera, dijeljenjem letaka, plaćanjem prodavača, računima kupcima, objavljivanjem članaka, poticanje svijesti protiv prijevera. Primjeri iz prakse nam dokazuju koliko je važno i potrebno imati zviždače i zaštititi one hrabre koji prijave neprimjerno ponašanje.

Izveštaj Report to the nations iz 2018.godine iznosi podatak da se 7% prijevera otkrije dojavom ili slučajno. Unatoč tome, ipak treba razvijati mehanizam izvještavanja i zaštititi jer usprkos pažnji prema vrućim linijama zviždača prekršaji se ipak događaju. Na takvim linijama rade stručnjaci čija je obaveza konstantna dostupnost te primjerena i pravovremena reakcija na informaciju. Ipak obilježja i rad vruće linije potrebno je provjeravati od strane interne revizije te informacije dostaviti odboru direktora. Kod nagrađivanja poštenih cilj je potaknuti one koji primijete i prijave nekorektno ponašanje odnosno prijeveru. Radi se o novčanim nagradama ili pohvalama za dobavljače, zaposlenike, kupce, prodavače i sve one koji se iskažu kao zviždači. Takvim osobama se ne treba osvećivati nego je potrebno pored nagrade izvršiti primjerenu i pravovremenu istragu.

Kod namještanja financijskih knjiga u računovodstvu mjere protiv prijevара u praksi se odnose organizacijsko samo ocjenjivanje i razumijevanje zakona te ispitivanje prijevара. Priroda prijevара potiče javne kompanije da uspostavljaju strategije za sprječavanje i otkrivanje prijevара. Takvim strategijama je cilj jačanje kvalitete, poštenje i pouzdanost financijskog izvještavanja. One bi trebale uključivati: ciljano ocjenjivanje rizika prijevара, pregled nepotizma, program sprječavanja prijevара i postupke prijevара. Ciljano ocjenjivanje rizika prijevара je provodi i periodički i kontinuirano te bi na temelju industrije, konkurencije na tržištu i operativnih karakteristika poduzeća trebala razmatrati i uočiti ona područja koja su osjetljiva na prijevара. Također poduzeća bi trebala uspostaviti prilike za zviždače i računovodstvenim tehnikama otkrivati prijevара. Pogled nepotizma ili dosluha se odnosi na ocjenu filozofije, stavova, odluka, akcija, uvjerenja i etičkih vrijednosti vrhovnog upravljačkog tima koji je dio financijskih izvještavanja. Postupak pregleda tajnih dogovora može poboljšati kvalitetu financijskog izvještavanja tako da se sprječavaju mogućnosti dosluha između počinjenja prijevара. Što se tiče programa za sprječavanje prijevара, on obuhvaća aktivnosti poduzeća u razvijanju načina kako spriječiti prijevара, uspostavljanju primjerenih politika i procedura, komunikacija unutar poduzeća i periodično ocjenjivanje učinkovitosti u sprječavanju i otkrivanju prijevара u financijskim izvještajima.

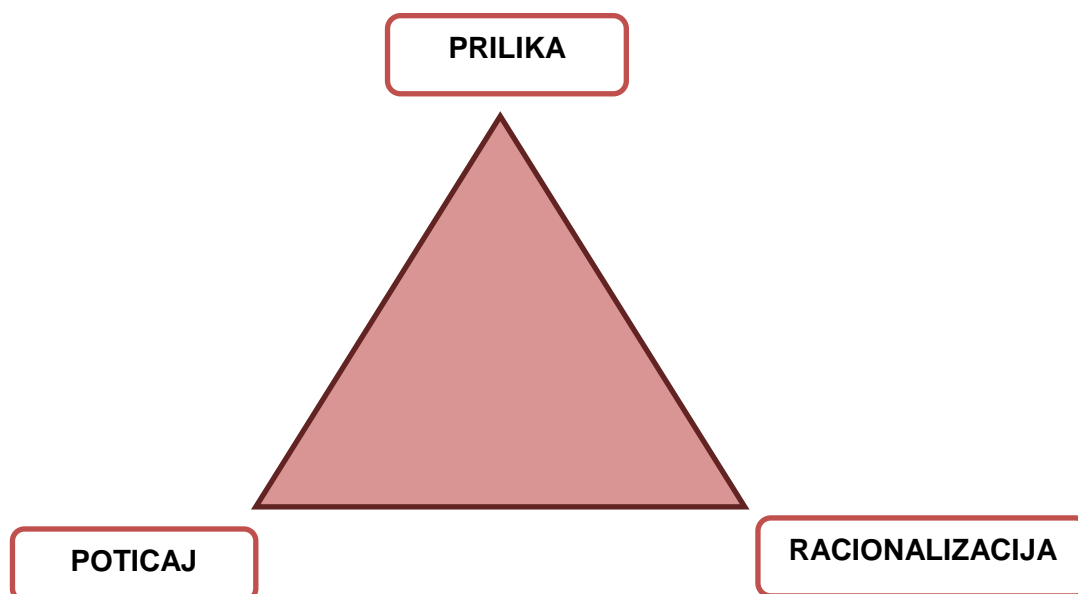
„Prijevара može biti gonjena kazneno ili prekršajno. Nadalje, gotovo svaki spor između strana kao što su pojedinci, poduzeća, organizacije i državna tijela može se rješavati na građanskom sudu. Svaki puta kad pravni problem uključuje žalbe na aktivnost prijevара, ispitivači prijevара i forenzične računovođe mogu igrati važnu ulogu u istraživanju i rješavanju tih problema.“³¹

Važno je poznavati osnovnu definiciju financijske forenzike a ona se odnosi na presjek između prava i područja koje obuhvaća financijsku stručnost. Ona uključuje računovodstvo, ekonomiku kao i marketing i informacijske sustave te upravljanje. U praksi prava pojedinca su manja ako je na mjestu zaposlenika u odnosu na građana kao pojedinca. Kao i u svakoj domeni pa tako i u računovodstvenu svaku prijevара i

³¹Z. Rezaee, R.Riley, Prijevара u financijskim izvještajima-sprječavanje i otkrivanje, Zagreb, MATE, 2010, str 73

manipulaciju treba dokazati. Dokaz je ono što zakonski može prezentirati u sudskom procesu kako bi se dokazala sumnja te o mora biti relevantan. Forenzika i forenzični računovođe bave se i odgovorni su za istraživanje izvora dokaza te da ti dokazi ne budu izmijenjeni u rezultatu istrage. U ovakvim postupcima otkrivanja prijevare vrlo je važno imati konstantan nadzor nad svim fizičkim dokazima u istrazi o mogućoj prijevare.

Slika 6. Trokut prijevare

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima: Z. Rezaee, R.Riley, Prijevare u financijskim izvještajima-
sprječavanje i otkrivanje

Slika br. 6 prikazuje trokut prijevare koji je razvio Donald R. Cressey te on nalaže da počinitelj kada provodi prijevare nailazi na tri čimbenika a to su pritisak, poticaj i racionalizacija. Prvi čimbenik pritisak se u većini slučajeva odnosi na financijski pritisak kada počinitelj nije u mogućnosti na legalan način riješiti svoje financijske probleme u koje zapada. Razlozi financijske nestabilnosti mogu biti privatne prirode kao što su neki dugovi, život iznad vlastitih mogućnosti, računi za liječenje investicijski gubici dok su problemi profesionalne prirode vezani za njegov posao gdje mu je radno mjesto ugroženo. Prilika čini lopova je narodna uzrečica koja nije uzaludna. Počinitelj prijevare će pronaći način kako da zloupotrijebi poziciju koja mu je povjerena ili manjak provedene kontrole.

Ovakve prilike za prijevare najčešće nastaju uslijed neadekvatnih internih procedura ili slabog nadzora menadžmenta nad radom cjelokupnog poduzeća. Kako bi se smanjile brojne prilike za prijevare potrebno je uspostaviti odgovarajuće interne kontrole usavršavati ih i izvršavati nadzor osoblja, provoditi protu prijevarni program i etičnu kulturu te zaštititi vruće linije i zviždače. Na kraju, počinitelji prijevare zahtijevaju racionalizacijski stav odnosno opravdanje prijevare. Oni ne smatraju sebe kao prevarante ili kriminalce već kao poštene ljude koji su se zatekli u nesretnim okolnostima. U svakom slučaju počinitelji gledaju na to kao prihvatljivo ponašanje. Kod otkrivanja prijevara znakovi upozorenja se nalaze kako u bilanci tako i u stavkama potraživanja, zaliha, investicijama, obvezama. Brojne vrste prijevara su povezane s prihodima i troškovima.

One prijevare koje su povezane s lažnim prihodima odnose se na fiktivne prihode od kupaca, precijenjene i podcijenjene prihode te preuranjeno priznavanje prihoda. Prijevare izdavanjem faktura lažnim kompanijama, izdavanjem lažnih računa stvarnim kupcima, isporuke kupcima bez narudžbe ili onima koji nisu kupili, knjiženje naplate potraživanja kao prihoda te pranje novca ubraja se u fiktivne prihode od kupaca. Situacije u kojima se ne knjiže smanjenja cijena, popusti i povrat robe odnose se na precijenjene prihode dok se na podcijenjene prihode odnosi neevidentirana prodaja, podcijenjena prodaja i odgađanje prihoda od prodaje. „Tradicionalni pristupi sugeriraju da razni znakovi upozorenja mogu ukazivati na se prijevara dogodila ili se događa. Znakovi upozorenja koji mogu voditi formalnoj istrazi prijevare uključuju dojave i pritužbe, znakove upozorenja u ponašanju, analitičke anomalije, računovodstvene anomalije, kao i nepravilnosti i slabosti internih kontrola. Svakog od njih, kad se promatra, treba vrednovati s dokazima kako bi se odredilo postoji li prijevare.“³²

Odbor direktora, revizijski odbor, uprava, interni i eksterni revizori su zaduženi za korporativno upravljanje te kao takvi upravljaju rizikom od prijevara. Korporativna zloupotreba i upravljanje rizikom prijevare sadržava nekoliko ključnih obilježja:

- Pisani program politike upravljanja rizikom od prijevara

³²Ibidem., str . 113

- Ciljana ocjena rizika prijevare izloženosti poduzeća koje treba minimalizirati
- Tehnika sprječavanja i otkrivanja prijevare
- Proces izvještavanja rezultata

9. Tehnike otkrivanja prijevare

Otkrivanje prijevare je glavni zadatak forenzičnog računovodstva te proces započinje nakon što je nastala sumnja o počinjenju prijevare. Forenzičari se u obavljanju svojih zadataka koriste svojom stručnošću, znanjem, iskustvom i tehnikama. Njihov postupak nije propisan revizijskim standardima. Cilj je utvrditi postojanje prijevare bez obzira da li ona utječe na prikaz u financijskim izvještajima poslovanja poduzeća. U Republici Hrvatskog praksa pokazuje da je veći broj prijevare i pogrešaka učinjen u društvima u kojima je većinski dioničar ujedno i menadžment u odnosu na društva u kojima većinski dioničar nije uključen u menadžment te je tamo broj prijevare manji.

Osnovni element odnosno takozvano područje rizika u kojem najčešće pogreške budu uočene od strane revizora su financijski izvještaji. Stoga je vrlo važno dobro poznavati sve elemente i stavke svih vrsta financijskih izvještaja. Također moraju poznavati Međunarodne revizijske standarde te odrediti postupke revizije što uključuje inspekciju, promatranje, ispitivanje i potvrđivanje, izračunavanje te analitičke postupke. Proces revizije se dijeli u nekoliko faza koje se odnose na osnivanje određene skupine forenzičara, upoznavanje s predmetom revizije i izrada plana za provođenje, prikupljanje dokaza te na kraju izrada izvješća o obavljenoj reviziji. Kako bi se otkrile prijevare i pogreške moraju se definirati te je to sadržano u Međunarodnom revizijskom standardu 240. „Prema odredbama t. 3. MRevS-a 240 izraz pogreška odnosi se na nenamjerne pogreške u financijskim izvještajima, uključujući izostavljanje neke svote ili neobjavlivanje podataka, kao:

- pogreške pri prikupljanju ili obradi podataka na temelju kojih se izrađuju financijski izvještaji
- nepravilna računovodstvena procjena proizašla zbog propusta ili pogrešnog tumačenja činjenica

- pogrešno primjenjivanje računovodstvenih načela koja se odnose na vrednovanje, priznavanje, razvrstavanje, prikazivanje ili objavljivanje³³

Također u MrevS 240 se navode dvije vrste namjernog pogrešnog prikazivanja koje su važne za otkrivanje i promatranje prijevara a odnose se na pogrešno prikazivanje koje je nastalo zbog prijevornog financijskog izvještavanja te kao i zbog protupravnog prisvajanja imovine. Prijevorno financijsko izvještavanje uključuje manipulacije, falsificiranje, preinake knjiženja, namjerno izostavljanje događaja ili transakcija kao i namjerno pogrešno prikazivanje računovodstvenih načela u vezi vrednovanja, priznavanja ili objavljivanja. Protupravno prisvajanje imovine se odnosi na krađu imovine nekog poslovnog subjekta. Odnosi se na utaju primitaka, krađa materijalne i nematerijalne imovine te je sve to popraćeno lažnom dokumentacijom s ciljem prikrivanja nedostatka imovine. Valja napomenuti da je ovakve slučajeve prijevare odnosno namjerno pogrešno prikazivanje teže otkriti, ukoliko se radi o zlonamjernim sporazumima. Rizik neotkrivanja ovakvih prijevara je veći kada je ona počinjena od strane menadžmenta nego kada ju je počinio zaposlenik.

Revizor provodi reviziju na temelju danih okolnosti te godišnja revizija utječe na sprječavanje prijevara ili pogrešaka. Veći je rizik neotkrivanja značajnih pogrešnih prikaza koji su nastali zbog prijevare u odnosu na rizik neotkrivanja značajnih pogrešnih prikaza zbog pogrešaka. U otkrivanju prijevara i menadžment i nadzorni odbor imaju svoje odgovornosti vezane za osiguranje djelovanja računovodstvenog sustava i internih kontrola s ciljem sprječavanja i otkrivanja prijevara. Nadzorni odbor mora osigurati financijsku kontrolu i voditi brigu da sve bude odrađeno u skladu sa zakonom dok menadžment mora uspostaviti okruženje kontrola, politike i postupke za postizanje redovitog i efikasnog poslovanja poduzeća.

Da bi revizor svoj posao obavljao odgovorno i savjesno mora posjedovati određene sposobnosti. U skladu s odredbama revizijskih standarda i etičkih načela on utvrđuje realnost i objektivnost financijskih izvještaja. Stoga je važno da posjeduje određeno iskustvo i stručno znanje za obavljanje revizije financijskih izvještaja. One osobe koje

³³B.Bešvir, Otkrivanje prijevara i pogrešaka u postupku revizije financijskih izvještaja, RRIF, br.10., 2007., str 91

imaju samo jedno od te svoje sposobnosti mogu biti pomoćnici revizora, ali pod njegovom stalnom kontrolom. Također moraju biti profesionalni skeptici u provođenju revizije tako što će planirati reviziju sa stajališta skeptika i voditi se tome da može naići na događaje koji će ga navesti na razmišljanje o postojanju prijevare. Profesionalni skeptik se odnosi na usmjeravanje pozornosti na dokumentaciju i transakcije.

Također u otkrivanju prijevara revizor mora imati umrežen način logičkog rasuđivanja revizora. To se odnosi na činjenicu da revizor ima sposobnost procjene utjecaja određene moguće pogreške ili prijevare na različite elemente financijskih izvještaja. U svemu što radi on mora postupati na temelju interdisciplinarnih znanja odnosno raspolagati i poznavati područja revizije, računovodstva, prava, informatike i drugim znanjima. Važno je da poznaje tehnike financijske analize, odnosno da su sigurnost i uspješnost dva temeljna kriterija poslovanja poduzetnika. Koriste se znanja, tehnike, metode u otkrivanju prijevara, ali postoje i pokazatelji koji upozoravaju na prijevare.

Slika 7. Pokazatelji koji pomažu u otkrivanju prijevara

Izvor: M. Bartulović: Primjena analitičkih postupaka u financijsko-računovodstvenoj forenzici. RRIF, br. 4, 2018., str 48

Slika broj 7. Prikazuje pokazatelje koji pomažu u otkrivanju prijevvara i oni se najčešće koriste u forenzičnoj analizi te se odnose na određene koeficijente i pokazatelje. Najčešće primjenjivani je koeficijent tekuće likvidnosti koji predstavlja odnos između aktive i pasive odnosno koliko tekuća aktiva može pokriti obveze iz tekuće pasive. „U istraživanju prijevvara ovaj pokazatelj može biti primarni indikator da se određenim pozicijama, uključenima u njegov izračun, manipuliralo. Tako će, primjerice, pronevjera novca ili drugih oblika kratkotrajne imovine prouzročiti smanjenje koeficijenta tekuće likvidnosti, dok će skrivanje obveza rezultirati povoljnijim pokazateljem.“³⁴ Na ovaj pokazatelj utječe kvaliteta potraživanja, zalihe i struktura kratkoročnih obveza te je za donošenje zaključka o likvidnosti poduzeća potrebno kombinirati s ostalim pokazateljima. Koeficijent ubrzane likvidnosti pokazuje sposobnost poduzeća da u kratkom roku podmiri svoje tekuće obveze svojom najlikvidnijim sredstvima. To je odnos najlikvidnije imovine i tekućih obveza. Kod istraživanja i otkrivanja prijevvara uspoređuje se kretanje koeficijenta tekuće i ubrzane likvidnosti. Ukoliko se uoče prijevare ili sumnja na prijevvaru moraju se napraviti analize pozicija uključenih u odnos ovog pokazatelja. Koeficijent obrtaja zaliha također pomaže u otkrivanju prijevvara te je to odnos troškova prodane robe i prosječnog stanja zaliha. Poželjna je veća vrijednost ovog pokazatelja a ukoliko dođe do smanjenja to može upozoravati na precijenjene zalihe ili pak na gomilanje istih. U takvim slučajevima zadatak forenzičara je da provede inventuru zaliha radi utvrđivanja stvarnog i realnog stanja.

Sljedeći pokazatelj koji pomaže u otkrivanju prijevvara su dani vezivanja zaliha odnosno prosječno vrijeme koje proizvod provede na zalihama. Ukoliko taj pokazatelj poraste to upozorava na to da su zalihe zastarjele, smanjenje cijena, iziskivanje dodatnih troškova skladištenja. S druge strane, ukoliko se pokazatelj smanjuje to upozorava na moguću krađu zaliha ili druge prijevvarne aktivnosti. Sve to zahtijeva dodatne provjere i kontrole. Koeficijent obrtaja potraživanja odgovara na pitanje o naplativosti potraživanja. Omjer je prihod od prodaje i prosječnog stanja potraživanja. Ukoliko neka prijevvara uključuje fiktivni prihod, on neće biti naplaćen i to dovodi do smanjenja koeficijenta i stvara se problem naplativosti potraživanja. Izračunom ovog koeficijenta moguće je uočiti rane

³⁴M. Bartulović: Primjena analitičkih postupaka u financijsko-računovodstvenoj forenzici. RRIF, br. 4, 2018., str 48

znakove upozorenja te se u tom slučaju moraju analizirati potraživanja te je li na ispravan način provedeno vrijednosno usklađivanje potraživanja. Odnos tuđih i vlastitih izvora financiranja je pokazatelj omjera duga i glavnice. Što je veći pokazatelj to je veća zaduženost poduzeća. Ono što je predmet ispitivanja za forenzičare je neočekivan porast vrijednosti ovog pokazatelja koji je popraćen uz rast obveza. Ispituje da li je poduzeće u financijskoj krizi te budućnost njegova poslovanja. Pokazatelj profitne marže je mjera profitabilnosti poduzeća i odnos je dobiti i prihoda od prodaje. Sve oscilacije i promjene ovog pokazatelja moraju forenzičari istražiti te, ukoliko dođe do lažnih troškova ujedno će doći i do povećanja troškova a smanjena profitne marže. Fiktivni prihodi će zbog takvih promjena rezultirati precijenjenom dobiti i visokom pokazatelju profitne marže. Posljednji pokazatelj koji upućuje na prijevaru je koeficijent obrtaja imovine. On pokazuje koliko jedna jedinica imovine stvara novčanih jedinica prihoda te što je veća vrijednost koeficijenta to je bolje upravljanje imovinom. Oscilacije koje se događaju kod ovog pokazatelja također su predmet istraživanja i analize za forenzičare pa tako primjerice povećan rast prihoda može biti prouzročen evidentiranjem fiktivnih prihoda.

Kako bi se otkrili znakovi upozorenja o prijevarama i prikupili dokazi o istima koriste se analitički postupci u procesu forenzične revizije. To ujedno uključuje promatranje, ispitivanje, potvrđivanje i izračune naravno. „Primjerice, ako se analitičkim postupcima utvrdi da se smanjuje koeficijent obrta potraživanja od kupaca odnosno da se vrijeme naplate potraživanja povećava, forenzični revizor će posumnjati u izvjesnost naplate potraživanja te će primijeniti metodu inspekcije (uvid u starosnu strukturu potraživanja) i metodu potvrđivanja (potvrdu salda kupaca konfirmacijom) kako bi se uvjerio jesu li u okviru potraživanja od kupaca sadržane prijave.“³⁵ Zaključno je da su područja rizika elementi financijskih izvještaja za koje postoji veća vjerojatnost da su u velikoj mjeri lažno iskazani zbog prijave ili pogreške. Revizorska praksa u Republici hrvatskoj navodi tri motiva za prijevaru koja su najčešća a to su podcjenjivanje rezultata financijske godine, precjenjivanje rezultata financijske godine te pronevjera, odnosno protupravno prisvajanje imovine. U dijelu iskazivanja fer i realne vrijednosti u

³⁵B.Bešvir, Otkrivanje prijevara i pogrešaka u postupku revizije financijskih izvještaja, RRIF, br.10., 2007., str 86

financijskim izvještajima u Hrvatskoj je upitna cjelovita primjena Međunarodnim standarda financijskog izvještavanja. Prema podacima istraživanja PWC-a iz 2011.godine u svakoj desetoj prijeveri ostvareni su gubitci veći od 5 milijuna dolara a 56% ispitanih je otkrivanjem prijevere saznalo da su je počinili radnici tvrtke. Na temelju metode otkrivanja, prijevere su najviše otkrivene dojavama, od strane nadzornog odbora, internom revizijom, slučajno, usklađivanjem računa a najmanjim dijelom priznanjem i IT kontrolama. Prema izvoru dojave, prijevere su najvećim dijelom dojavljene od strane zaposlenika, klijenta ili anonimne dojave dok su najmanjim dijelom dojavljivali konkurenti.

10. Osnovna shema velikih računovodstvenih financijskih prijevera

Lažiranje financijskih izvještaja, prijevere i manipulacije u praksi su pokazale mnoge sličnosti iako su veliki financijski skandali bili različiti po modelima izvođenja lažiranja. Sve velike i svjetske poznate računovodstvene prijevere su zapravo započele nakon naglog širenja svojih poduzeća. To je najčešće bilo uslijed preuzimanja drugih tvrtki.

Može se reći da su se poduzeća iz slučajeva Enron, Worldcom, RentWay veoma slično ponašali pri provođenju prijevera i manipulacija. Radili su na način da proširuju poduzeća do veličine koja će im osiguravati uspjeh odnosno da se osiguraju da ne propadnu. Vremenom se pokazalo to pogrešnim jer su baš ti veliki na tržištu propali. „Prividni rast financijske snage tih tvrtki, stvaranje političkih i poslovnih veza koruptivnim radnjama povećavali su vjerovanje glavnih aktera da im nitko ništa ne može i da prijevera nikad neće biti otkrivena. U tom su se trenutku oni osjećali vrlo moćno i nisu se mogli zaustaviti. Slobodno se može reći da su oni tada imali opsesivno-kompulzivni poremećaj osobnosti koji ih je navodio na sve veće manipulacije.“³⁶ Činjenica je da iza jedne prijevere u većini slučajeva slijedi nova koja ima za cilj pokriti prethodnu prijeveru. Izdavanjem lažnih financijskih izvještaja počinitelji su novce preusmjeravani na vlastite privatne račune izravno ili kao nagradu za izvrsno poslovanje.

³⁶V. Belak, Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, Zagreb, BelakExcellens d.o.o., 2011., str. 9

Velike prijevare su se otkrile jer su poduzeća ostvarile velike gubitke i zapale u financijsku krizu te nisu mogli podmirivati svoje dugove s kojima su poslovali. Unatoč svemu tome, počinitelji su ipak uspjeli prijevaru i lažne podatke i situacije prikazati kao istinite, ali samo dok su uspijevali pribavljati novac za naplatu dugova. Kada je ponestalo sredstava bili su razotkriveni i sve se srušilo. Rani znakovi upozorenja kao upozoravajući znakovi na prijevaru su u ovim skandalima došli prekasno za one koji su izgubili svoju imovinu. Prevarantska poduzeća su svoje financijske krahove pokušavali zataškati skrivanjem gubitaka i dugova u lažnim financijskim izvještajima. U njima su prikazani prihodi koji su bili lažno povećani te rashodni koji su lažno smanjeni. Prijevare su trajale sve dok je bilo novca za koji je bio posuđivan za održavanje prijevarne sheme. Stalnim zaduženjem poduzeća su pokušavala podmirivati postojeće dugove koji su bili stvarni, ali s druge strane stvarala se velika rupa u financijama koja je s vremenom postajala sve veća. Sve je to poduzeća koja su se upuštala u takvo što dovelo do velikog financijskog sloma i propasti.

„Prijevare u financijskim izvještajima može se klasificirati u opće kategorije računovodstvenih shema i shema dokaza. Računovodstvene sheme su one metode prijevare kroz koje menadžment čini prijevaru manipuliranjem knjigovodstvenih stanja ili objavom financijskih stavki. Sheme dokaza ona su djela menadžera koja stvaraju ili otkrivaju dokaze kako bi prikrija prijevaru.“³⁷ Pored već spomenute klasifikacije prijevare vezane za prijevarno financijsko izvještavanje, nepravilno priznavanje prihoda, podcjenjivanje obveza, također postoji prijevara s plaćama, krivotvorenje, nepravilna ponašanja kao što su sukobi interesa, trgovina dionicama temeljem povjerljivih informacija. Svaki prihod ili imovina dobivena činom prijevare ili protuzakonitim činom te obveze nastale iz prijevare dio su klasifikacije prijevare koje čine su uključene u sheme računovodstvenih prijevare korištenih u praksi. Prema engl. Association of Certified Fraud Examiners(u daljnjem tekstu ACFE) gledajući prijevaru u bilancama mogu se klasificirati u dvije grupe. Precjenjivanje prihoda odnosno imovine se odnosi na preuranjeno priznavanje prihoda, fiktivne prihode, prikrivene obveze i troškove i lažno vrednovanje imovine odnosno precjenjivanje. Dok s druge strane, odgađanje priznavanja

³⁷Z. Rezaee, R.Riley, Prijevare u financijskim izvještajima-sprječavanje i otkrivanje, Zagreb, MATE, 2010, str. 95

prihoda, podcijenjeni prihodi, precijenjene obveze i troškovi te naravno lažno vrednovanje imovine odnosno podcjenjivanje se ubraja u podcjenjivanje prihoda to jest imovine. Takve prijevorne sheme ugrožavaju interese korisnika informacija i postavlja se pitanje koliko su točni i upotrebljivi zapravo financijski izvještaji. Najvažnije je znati od kuda krenuti istraživati odnosno potrebno je pronaći motiv i predmet prijevare. Rani znakovi upozorenja kao indikatori prijevare ne moraju biti u cijelosti povezane s njom. One uglavnom obraćaju pozornost na visoku dobit ili gubitak koji je iznenađan, realizaciju velikih bonusa koji su isplaćeni menadžerima, kompleksnu organizacijsku strukturu kao i druge iznenađne promjene koje mogu biti znakovi da se radi o prijevare ili pokušaju prijevare. Prema engl. Committee of sponsoring organizations of the treadway commission (u nastavku teksta COSO) izvještavanju statistički podaci o shemama prijevare su u sljedećim postocima: podcjenjivanje troškova i obveza 18% u financijskim izvještajima, zloupotreba imovine 12% od ispitanih 204 slučaja, nepravilne oko 8% su objave bez učinka na stavke financijskog izvještavanja te ostale sheme prijevare zauzimaju 20% od dokazanih slučajeva prijevare.

Nakon otkrivanja crvenih zastavica odnosno indikatora prijevare, revizori koriste različite forenzične tehnike otkrivanja prijevornih shema koje su dovele do potencijalnog ili precijenjenog rezultata. Analiza strukture financijskog izvješća i analiza dinamike financijskog izvješća je najzastupljenija metoda koja se koristi u praksi za otkrivanje prijevare. Poznatije su kao horizontalna i vertikalna analiza. Horizontalna analiza se odnosi na usporedbu podataka u određenom razdoblju kako bi se otkrile tendencije i dinamika promjena pojedinih bilančnih pozicija. Horizontalna analiza je koristan instrument procjene očekivanih vrijednosti pojedinih elemenata financijskih izvještaja. Ova analiza je orijentirana na varijablu vrijeme jer se usporedbom elemenata financijskih izvještaja izraženih u novčanim jedinicama između više razdoblja, donosi zaključak o kretanju pojave na temelju čega se može utvrditi problem u poslovanju.

Horizontalna analiza se izračunava tako što se uzme jedna godina kao baza te se podaci iz ostalih godina prikazuju u postotku u odnosu na baznu godinu. To je zapravo analiza trendova gdje se postotci promjene izračunavaju za nekoliko uzastopnih godina umjesto za dvije godine. Problemi kao što su inflacija, promjene obračunskog sustava

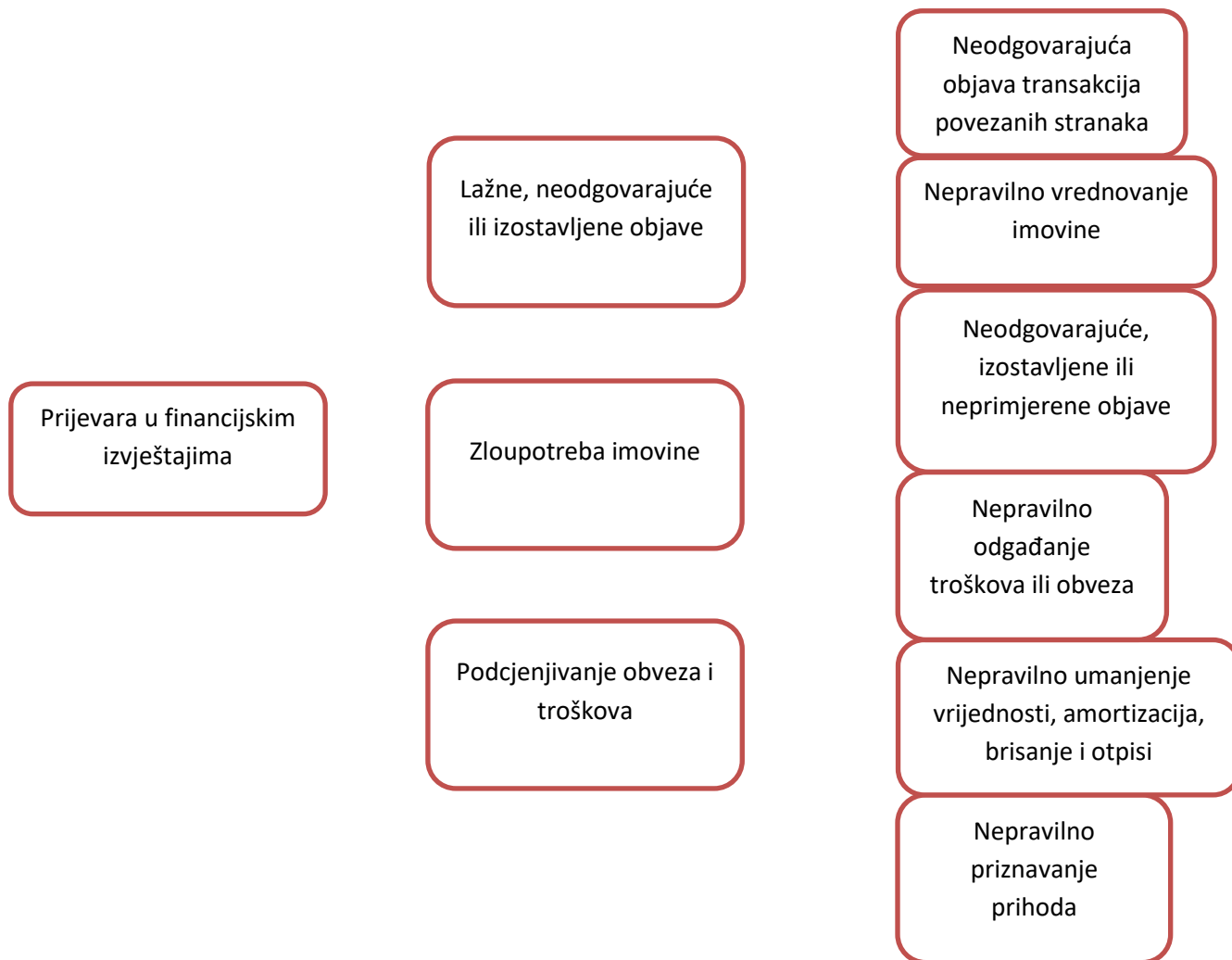
kod izrade i predocjenja izvješća, promjene u politici bilanciranja mogu utjecati na horizontalnu analizu. S obzirom na to financijski izvještaji se moraju uskladiti prije uspoređivanja.

Vertikalna analiza je usporedba financijskih podataka iz financijskih izvještaja u jednom obračunskom razdoblju. Ova analiza je orijentirana na strukturne financijske izvještaje koji prikazuju strukturu pojedinog izvještaja po elementima koji ga čine. Ti elementi su iskazani u postocima te kao takvi omogućuju revizoru analizu strukture izvora odnosno pasive, njihove upotrebe odnosno aktive kao i analizu strukture prihoda i rashoda. Također elementi financijskih izvještaja pružaju reviziji usporednu analizu prihoda i rashoda na temelju čega se može saznati o likvidnosti i profitabilnosti poduzeća.

Potrebno je naglasiti da se ove tehnike uglavnom preuređuju u prikladnije forme radi jednostavnijeg lociranja rizičnih područja. Osim tehnika koje se koriste za otkrivanje prijevara, koriste se i metode za sprječavanje manipuliranja u financijskim izvještajima. Interna i eksterna revizija su najčešće korištene. Odnose se na uključivanje u proaktivne forenzične aktivnosti i učinkovitu kontrolu.

U praksi postoje različite sheme prijevvara a u nastavku su prikazane i opisane najčešće sheme prijevvara.

Slika 8. Najčešće korištene sheme prijevvara

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima: Z. Rezaee, R.Riley, Prijevvara u financijskim izvještajima- sprječavanje i otkrivanje

Slikom broj 8 prikazane su najčešće korištene sheme prijevare u praksi. Metoda pogrešne klasifikacije dobitaka je uključena u klasificiranje izvanrednih ili neoperativnih prihoda kao prihoda iz redovnog poslovanja. Neprilične transakcije su vezane za odnose prema sudionicima urote kojima shema prijevare donosi korist. Mnoge prijevare s prihodima u praksi uključuju pogrešno knjiženje u pogrešno razdoblje na kraju

izvještavanja. Stoga vrijeme priznavanja prihoda od preuranjenog priznavanja u svrhu precjenjivanja prodaje koja je obično fiktivna.

Prijevare transakcija fakturiranja bez isporuke javljaju se kada pristaje kupiti robu tako što potpiše ugovor, ali prodavatelj zadržava vlasništvo nad tom robom sve do trenutka dok kupac ne traži isporuku. Na taj način poduzeća imaju mogućnost da koriste zarade od ranije priznatih prihoda. Dogovori koji uključuju prodaju po uvjetima kupca su dodatni aranžmani koji mijenjaju uvjete pisanog ugovora ili narudžbe na način da dodaju jednostrani otkaz, prekid ili drugu povlasticu kupcu s ciljem izbjegavanja transakcija. Rezultat ovakve prijevare je precjenjivanje prihoda te otkrivanje nastaje kada neka vanjska strana potvrdi transakciju kada se dobavljača ili kupca zatraži potvrđivanje uvjeta, odredbi i uvjeta ugovora.

„Protuzakonite prodajne transakcije su obično povezane s knjiženjem fiktivne prodaje koja uključuje ili fantomske kupce ili stvarne kupce s lažnim računima koji se knjiže u jednom izvještajnom razdoblju (precjenjivanje) a storniraju u sljedećem izvještajnom razdoblju. Nepravilno priznavanje prihoda sastoji se od neprimjerene upotrebe računovodstvene metode postotka dovršenosti dugoročnih ugovora. Uprava namjerno krivo predstavlja postotak dovršenosti projekta kad je projekt manje dovršen od iznosa u financijskim izvještajima često poduprtog lažnom dokumentacijom.“³⁸ Transakcije koje su neprilичne su rezultat upuštanja poduzeća u netransparentne transakcije s vrhovnim izvršnim direktorima ili povezanim poduzećima. Prijevare u kojoj dolazi do kombinacija knjiženja fiktivnih zaliha, potraživanja ili dugotrajne imovine je nepravilno vrednovanje imovine dok se nepravilne odgode troškova i izdataka odnose na propuste u objavama troškova ili izdataka jamstava kao i također neprimjerena kapitalizacija troškova. Sljedeća prijevare u shemi najčešćih prijevare se odnosi na lažne objave ili izostavljanje objavljivanja važnih financijskih informacija. Radi se o namjernom činu od strane menadžmenta da ne objavi značajne financijske informacije u financijskim izvještajima, bilješkama i analizi menadžmenta. Transakcije koje su knjižene na kraju izvještajnog razdoblja se odnosi na tromjesečne financijske izvještaje koji su zapravo uneseni u godišnje financijske izvještaje.

³⁸Ibidem, str. 101

Sheme prijave s prihodima se odnose na protuzakonito upravljanje zaradama kojima se napuhavaju zarade u izvještajima lažnim priznavanjem prihoda. Najčešće sheme koje se odnose na prijave s prihodima odnosno prodajom su zarade transakcija fakturiranja bez isporuke, lažne transakcije, knjiženje prodaje u neodgovarajuće razdoblje i uvjetna prodaja. Kako bi uvećale zarade u pokušaju premašivanja analitičara, poduzeća koriste shemu fakturiranja bez isporuke te to čine posebno za prognoze od tromjesečne zarade. Kao što je već spomenuto kupac kupuje robu potpisom ugovora a prodavatelj je zadržava dok kupac ne traži isporuku te tako prodavatelj može priznavati prihod jer su takvom transakcijom zadovoljeni uvjeti ostvarenja i zarade. Prihodi su obično priznati u trenutku prodaje, što je često kada se desi isporuka robe ili usluga kupcu. Ovakve transakcije bez isporuke, poduzeća u praksi često koriste za protuzakonito upravljanje zaradama što zapravo dovodi do počinjenja prijave u financijskom izvještavanju.

Kako bi transakcije bile zakonite i transparentne moraju zadovoljavati neke uvjete. Poduzeće mora imati obvezu kupca da će kupiti i on mora zatražiti transakciju te imati legitimnu poslovnu svrhu za posao fakturiranja s odgođenom isporukom. Uvjete mora ispuniti i prodavatelj jer on se smije zadržavati nikakve obveze izvršenja. Jedan od uvjeta je fiksni datum isporuke koji je razuman i u skladu s poslovnom svrhom kupca. Roba mora biti završena i spremna za isporuku i ne smije se koristiti kao predmet fakturiranja za druge narudžbe a roba povezana s vlasništvom treba biti prenesena na kupca.

Lažne transakcije izgledaju kao zakonite prodaje, ali zapravo nisu te su najčešće vezane uz prijave u financijskim izvještajima. Ovakve prijave s prihodima obuhvaćaju prodaju uz obvezu prodavatelja da preproda, financiranje kupaca kako bi se osigurala naplata, prodaju robe koja je isporučena na drugu lokaciju kompanije, preuranjene prihode prije ispunjenja uvjeta za to, knjiženje prodaje nakon narudžbe robe te prodaja s garancijom subjekta koji financira prodavatelj što se inače smatra nenaplativo potraživanje. „Knjiženje prodaje u neodgovarajuće razdoblje uključuje držanje računovodstvenih knjiženja otvorenima nakon izvještajnog razdoblja kako bi se knjižila prodaja narednog izvještajnog razdoblja tekuće godine. Ova je shema

učinkovitija za manipuliranje tromjesečnih nego godišnjih prihoda držanjem knjiga otvorenima da se prihod knjiži u to tromjesečje.³⁹ Također kao najčešća shema prijave u računovodstvu koja je povezana s prihodima je uvjetna prodaja. Nju čine transakcije koje su knjižene kao prihodi čak i ako je prodaja vezana uz transakcije uključuje značajne neriješene izvanredne situacije.

Slučaj poznat kao „Ludi Eddie“ (engl. Crazy Eddie) je primjer sheme prijave u prodaji te je prepoznatljiv kao financijska i pravila Odiseja. Eddie Antar sa svojom obitelji je 1980.godine osnovao najveći lanac potrošačke elektronike na području New Yorka. Radilo se o oglašivaču koji je oglašavao cijene u trgovini kao „luude“ te je postajalo sve popularnije. Na tržište je poduzeće došlo 1984.godine. Ondje za počinje čin prijave krivotvorenjem poslovnih knjiga i financijskih izvještaja. Eddie i njegovo poduzeće se raspadalo iako je pokušavao financijske analitičare uvjeriti kako poduzeće raste. Dok su revizori bili na kraju da otkriju prijeveru u ovoj kompaniji, lažirani dokumenti su uništeni od strane glavnih izvršnih direktora. Nakon propasti lanca potrošačke elektronike Crazy Eddie, Antar 1989.godine nestaje te je uhapšen u blizini Tel Aviva 1992.godine. Otkriveno je ako živi u luksuznom domu u središnjem Izraelu pod lažnim imenom David Jacob Levi Cohen. Dvije godine nakon uhićenja, priznaje krivnju za federalnu optužbu da je prevario dioničare i nanio im štetu veću od 74 milijuna dolara tako što je manipulirao dionicama kompanije. Osudila ga je federalna porota u Newarku za urotu, reketarenje i prijeveru s dionicama i sve to po 17 odvojenih optužnica. Na Žalbenom sudu Sjedinjenih Država sve te presude su srušene, ali je ipak dobio zatvorsku kaznu u trajanju od šest godina i devet mjeseci a njegov brat koji je također sudjelovao u prijeveri kaznu zatvora od 1,5 godine.

Ono što pokazuje da se kompanija možda upustila u računovodstvenu prijeveru su simptomi koji se odnose na pogoršanje kvalitete i količine zarade, nedostatnost novčanog toka, pretjerano agresivno računovodstvo, precjenjivanje zaliha i kratkoročnost menadžmenta. Najveći pokazatelj mogućnosti prijave u financijskim izvještajima koji pokazuje silazni trend količine i kvalitete zarada jest kontinuirano pogoršanje kvalitete i količine zarada. Kako bi se spriječile prijave koje se počine, od

³⁹Ibidem, str. 102

poduzeća čijim se vrijednosnicama javno trguje zahtjeva se objava računa dobiti i gubitka odnosno zarada od prethodne tri godine. Također mora se povećati pozornost nad izvještajem o zaradama odnosno njihova točnost i kvaliteta. Tu se ubrajaju jednokratne transakcije, dugoročni ugovori, transakcije bez isporuke pod transakcijama zarada dok se količina zarada treba kontrolirati kako bi se odredila točnost prijave u financijskim izvještajima.

Shodno svemu ovome, postoje neke tehnike kojima se menadžment može koristiti u upravljanju zaradama kako bi lažno povećao zaradu u slučajevima kada novčani tokovi adekvatno ne podržavaju pojavu povećanih zarada. Revizori moraju biti svjesni da novac upravlja svime te se moraju koristiti izvještajem o novčanom toku za provjeru količine, kvalitete i pouzdanosti zarada iz izvještaja. Kada nema ravnoteže između zarada koje su objavljene u financijskim izvještajima i novčanim tokovima, ukazuje da veliku vjerojatnost da je došlo počinjenja prijave. Dolazi do rasta lažnih zarada a novčani tokovi imaju silazni trend.

„Precjenjivanje zaliha i potraživanja može inicirati simptome financijskih teškoća i mogućnosti prijave u financijskim izvještajima. Menadžment obično koristi sheme prijave sa zalihama i potraživanjima kako bi upravljao zaradama i poboljšao financijski položaj kompanije. Prijava sa zalihama jedan je od najčešćih čimbenika koji doprinose prijavi u financijskim izvještajima jer je računovodstvo složeno, a vrednovanje izazovno.“⁴⁰ U otkrivanju prijave sa zalihama, revizori uključuju iskusno i sposobno osoblje koje će promatrati zalihe s posebnom pažnjom a viši revizori će na pažljiv način razmotriti vrednovanje zaliha.

Također među simptomima koji ukazuju da je poduzeće počinilo računovodstvenu prijavu je i pretjerano agresivno računovodstvo. Kada poduzeće koristi agresivne računovodstvene metode i načela u praksi u područjima priznavanja prihoda, odgađanje troškova, umanjenje vrijednosti, amortizacija i kapitalizacija. S ciljem da se poboljša izgled poslovnih rezultata, financijskog položaja i novčanih tokova takvim pristupom, poduzeće može rezultirati prijavom u financijskim izvještajima.

⁴⁰Ibidem, str.96

Kratkoročnost menadžmenta se odnosi na pitanja o tromjesečnim izvještavanjima vezano za smjernice zarada, kvalitetu financijskog izvještavanja i poboljšavanje tržišne učinkovitosti. Neki zagovarači tvrde da prikazivanje tromjesečnih zarada utječe na poboljšanje tržišne učinkovitosti smanjujući disperziju i pogreške analitičara u njihovim prognozama. Oni promoviraju tromjesečno izvještavanje, ali smanjuju period s 45 na 35 dana. S druge strane, protivnici smatraju takvo izvještavanje štetnima za održivi financijski rezultat. Imaju stav o tome da tromjesečno izvještavanje potiče kratkoročnost. Zaključno ovoj kratkoročnosti, iako postoji mnogo argumenata protiv štetnih učinaka, ukidanje smjernica zarada može imati kratkoročni utjecaj na tržišnu učinkovitost i zahtjeva povremena ažuriranja provedenih transakcija. Manji pritisak će imati menadžment od strane tržišta da ostvari kratkoročne ciljeve.

11. Zaključak

Slučajevi prijevarena predstavljaju veliki problem za poduzeća, državu i gospodarstvo. Financijskim prijevarama se bavi poslovna forenzika i forenzično računovodstvo te je njihov cilj otkrivanje i sprječavanje prijevarena. Prijevarama se nastoji prikazati bolje poslovanje poduzeća, odnosno lažno se povećava dobit i smanjuju se gubici u najvećem broju slučajeva. U praksi, male prijevare prerastaju u velike, a njihovi počinitelji su obični građani, poduzetnici. Prema izvještaju iz 2018. godine slučajevi prijevare na globalnoj razini donijeli su gubitke u iznosu od 7 mlrd. dolara te je 46% otkriveno putem dojave ili pritužbe a 16% od strane interne revizije. No, nije rijedak slučaj da počinjena prijevarena se otkrije sasvim slučajno. Pri otkrivanju pomažu neke činjenice a najčešće je to nedostatak transparentnosti informacija o drugorazrednim kreditima, izvanbilančne transakcije te nedostatak korporativnog upravljanja i upravljanja rizikom.

Što se tiče statističkih podataka vezanih za sudjelovanje u prijevarama i gospodarskom kriminalu, Hrvatska u 2018. godini navodi 62 organizacije koje su bile žrtve prijevarena i kriminala u svom poslovanju. Najveći dio slučajeva prijevare je podnio sektor financijskih usluga a zatim i sektor industrijske proizvodnje. U Hrvatskoj, 53% ispitanih organizacija je navelo da je izloženo kriminalu i prijevarama te je taj postotak porastao u odnosu na 2016. godinu kada je bilo 26%. Ovakvi podaci su poprilično zabrinjavajući te je potrebno poduzeti dodatne mjere kako bi se spriječili ovakvi slučajevi. Najzastupljenije tri vrste gospodarskih prijevarena u Hrvatskoj u 2018.godini su: potrošačke prijevare 61%, kibernetički kriminal 33% i protupravno prisvajanje imovine 30%

Učinkovita i uređena pravna regulativa je temelj za suzbijanje i smanjivanje kriminala i korupcije te bi se na temelju suradnje svih ovlaštenih institucija trebao vršiti što bolji nadzor i voditi borba protiv prijevarena. Pravnu regulativu moraju poštovati forenzičari te svako istraživanje mora biti u skladu sa zakonom. U Hrvatskoj sve to propisuje Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku te na temelju njihovih odredbi forenzičar ima zadatak da istraži i dokaže prijevareu koja je počinjena. Također, mora dokazati visinu protupravne imovinske koristi i kolika je šteta. Financijske prijevare i korupcija su

ozbiljan problem u svakoj državi a njihovo suzbijanje je zahtjevan proces. U Hrvatskoj postoje nadležne institucije za suzbijanje prijevvara a to su DORH, USKOK, Ministarstvo financija dok nadzor obavljaju Porezna i Carinska uprava u najvećoj mjeri.

Međunarodni računovodstveni standardi propisuju obvezu iskazivanja realnog i istinitog financijskog položaja poduzeća odnosno njihova poslovanja. Kada to nije slučaj dolazi do računovodstvene manipulacije odnosno računovodstveni postupci i aktivnosti koji dovode do pogrešaka i nepravilnosti odnosno prijevvara u financijskim izvještajima. Slučaj lažnog povećanja prihoda povratnom trgovinom bez promjene dobiti je izvediv kada si poduzeća izdaju međusobno račune za nepostojeće isporuke. Takvom manipulacijom dolazi do povećanja prihoda i rashoda kod obje strane koje sudjeluju u takvoj prijevvari, te im se ne mijenja porezna obveza. Također je zastupljena manipulacija lažnog povećanja prihoda radi povećanja dobiti ili skrivanje gubitaka a poduzeća to čine s ciljem namještanja boljeg rezultata poslovanja. Koriste se dvostrukim fakturama prodaje, lažnim fakturama ili prikazivanjem većeg iznosa na fakturama.

Za otkrivanje računovodstvenih prijevvara potrebno je znanje i iskustvo forenzičnog računovođe te uočavanje rizika u kojem se najčešće otkrivaju prijevare a to su financijski izvještaji. S toga je vrlo važno dobro poznavati sve elemente financijskih izvještaja, praksu otkrivanja prijevvara i profesionalno odraditi posao forenzičara i revizora. Rani znakovi upozorenja također ukazuju na moguću prijevvaru te u praksi postoje slučajevi u kojima su poduzeća lažno prikazivala velike prihode i lažne smanjene rashode. Takav znak doveo je, nakon nekog vremena do otkrivanja prijevare i velikog financijskog sloma. Uz takve znakove, revizori se u otkrivanju prijevvara koriste i tehnikama iz područja forenzike. Najzastupljenijim analizama koriste se kako bi uspoređivali podatke u određenim razdobljima i pratili promjene pojedinih bilančnih pozicija. Također koriste analizu kojoj uspoređuju financijske podatke iz financijskih izvještaja u jednom obračunskog razdoblju. Radi se o horizontalnoj i vertikalnoj analizi.

Obradom ove teme zaključuje se kako su prijevare uvijek bile prisutne i nažalost bit će, ali treba više pozornosti pridavati na njihovo sprječavanje bilo to sa zakonske strane kroz odredbe i kazne odnosno sa strane struke forenzičara ili revizora. S obzirom na

istražene podatke, najčešći oblici prijevara su lažiranje financijskih izvještaja pomoću raznih manipulacija. Različite manipulacije u sektoru financija imaju svakako negativne posljedice i utjecaje na poslovanje kako javnog tako i privatnog sektora te u konačnici i cijelu zajednicu. Takvo ponašanje treba izbjeći i smanjiti te orijentirati se na smanjenje stope kriminaliteta i počinjenja prijevara. Da bi se takvo što dogodilo, mora se početi djelovati od malih stvari, a to je svijesti čovjeka kao pojedinca da se odnosi pravedno pa do jačanja velikih utjecaja odnosno vlasti i institucija koje vode borbu protiv prijevara.

LITERATURA:

Knjige:

1. Belak, V. (2011): Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – Borba protiv prijevare, BelakExcellens d.o.o., Zagreb
2. Rezaee, Z., Riley, R. (2014): Prijevarena u financijskim izvještajima – sprječavanje i
3. Belak, V.(2017): Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare I računovodstvena forenzika, Belakexcellens d.o.o. otkrivanje, MATE d.o.o., Zagreb

Članci i izvještaji:

1. Bartulović, M. (2018): *Primjena analitičkih postupaka u financijsko – računovodstvenoj forenzici*, Računovodstvo, revizija i financije, travanj 2018.
2. Bartulović, M., Filipović,I.(2017): Forenzični računovođa: Perspektive razvoja zanimanja, 2017.
3. Bešvir, B. (2007): *Otkrivanje prijevara i pogrešaka u postupku revizije financijskih izvještaja*, Računovodstvo, financije i revizija, listopad 2007.
4. Bešvir, B. (2010): *Analitički postupci u forenzičnoj reviziji*, Računovodstvo, financije i revizija, rujan 2010.
5. Budimir,N.(2016): Forenzično računovodstvo i njegova uloga u otkrivanju računovodstvenih prijevara, 2016.
6. Gabrić, D., Miljko, M. (2018): Računovodstvene manipulacije u financijskim izvještajima poduzeća- istraživanje motivacije i poticaja, 2018.
7. Globalno istraživanje gospodarskog kriminala (2016) – Hrvatska: *Naoružani i spremni za bitku?*, PWC, travanj, 2016.
8. Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevara: *Izvučimo prijevare na svjetlo dana*, PWC, 2018
9. Kazneni zakon RH, NN125/2011

10. Sokanović, L., Orlović, A.(2017): Oblici prijevара u Kaznenom zakonu, listopad 2017.
11. Suman, S., Mijić, H., (2014): *Čimbenici korporativnog upravljanja u sprječavanju prijevара*, Računovodstvo, revizija i financije, rujan 2014.
12. Vranko, A., (2009): OLAF i partneri u borbi protiv prijevара, listopad 2009.
13. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE): *Report to the Nation*, 2018 Global study on occupational fraud and abuse, 2018

Internetski izvori:

1. www.alphacapitalis.com
2. www.dorh.hr
3. www.mfin.hr
4. www.minimax.hr
5. www.pwc.hr
6. www.teb.hr

Popis slika i tablica:

Slika 1. Statistički podaci o globalnom sudjelovanju

Slika 2. Usporedni prikaz organizacija koje su doživjele kriminal ili prijevare za 2016. i 2018.godinu

Slika 3. Vrste gospodarskog kriminala i prijevara u Hrvatskoj i jugoistočnoj Europi u 2016. i 2018.godini

Slika 4. Vrste prijevara i kriminala koje su doživjele organizacije u Hrvatskoj i na globalnoj razini kroz kibernetičke napade u 2018. godini

Slika 5. Izravan financijski gubitak uslijed najtežeg oblika kriminala u posljednja 24 mjeseca u Hrvatskoj

Slika 6. Trokut prijevare

Slika 7. Pokazatelji koji pomažu u otkrivanju prijevara

Slika 8. Najčešće korištene sheme prijevara

Tablica 1. Učinak primjene povratne trgovine na povećanje postotka udjela troškova u prihodu

Sažetak/ Summary

Financijske prijevare i razne manipulacije u računovodstvu pojavljuju se često i kao takve predstavljaju problem za poslovanje poduzeća i države. Svakodnevno smo svjedoci raznih provedenih prijevara koje na kraju rezultiraju velikim gubicima. Forenzično računovodstvo kao i poslovna forenzika su područja koja nastoje promatrati i djelovati na prijevare. U većini slučajeva, svakom počinitelju prijevare cilj je da prikaže bolju sliku poslovanja poduzeća odnosno prikaže lažne dobiti ili sakrije velike gubitke s kojima posluje. U Hrvatskoj su za slučajeve prijevara i borbu protiv njih nadležne institucije USKOK odnosno Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta i DORH odnosno Državno odvjetništvo Republike Hrvatske. Također, važnu ulogu u forenzičnom računovodstvu imaju forenzične računovođe kojima je zadatak da detaljno istražuju i dokazuju počinjene prijevare i gospodarski kriminal. Forenzični računovođa mora imati znanja i iskustva u reviziji kako bi mogao uočavati probleme i rizike u kojima se najčešće pronalaze prijevare a to su financijski izvještaji poduzeća. Cilj je da se prijevare u što većem broju otkrivaju i unaprijed sprječavaju. Statistički podaci pokazuju kako je prijevara sve više te se tom problemu treba posvetiti te takvu situaciju ne treba zanemarivati.

Ključne riječi:financijske prijevare, forenzično računovodstvo, lažiranje financijskih izvještaja, sprječavanje prijevara, korupcija

Financial fraud and various manipulations in accounting occur frequently and as such present a problem for the business of the enterprise and the state. Every day we witness various frauds that result in great losses. Forensic accounting as well as business forensics are areas that seek to monitor and act on fraud. In most cases, the goal of each perpetrator is to show a better picture of the business of the company, that is, to show false profits or to hide the large losses with which it operates. In Croatia, the USKOK (The Office for the Suppression of Corruption and Organized Crime) and the DORH (The State Attorney's Office) are institutions responsible for cases of fraud and the fight against them. Forensic accountants also have an important role to play in forensic accounting, whose task is to investigate in detail and prove fraud and economic crime. The forensic accountant must have the knowledge and experience of auditing to

be able to identify problems and risks most commonly found in fraud, which are the financial statements of a business. The goal is to detect and prevent fraud as much as possible. Statistics show that fraud is increasing so this problem needs to be addressed and this situation should not be neglected.

Keywords: financial fraud, forensic accounting, falsifying financial statements, fraud prevention, corruption